

ROMANOVODI

ROMSKÁ DUŠE

10//2012

CENA VÝTISKU: 20 Kč

Památník všem obětem holocaustu vytesaný v hudbě.

Requiem

za Osvětim for Auschwitz

**4. listopadu 2012 od 19:30
Rudolfinum**

**Skladatel Roger Moreno Rathgeb
Romská a Sinti filharmonie**

Dirigent Riccardo M Sahiti

Sólisté: Pavlína Matiová

Jana Wallingerová

Martin Šrejma

Martin Bárta

Kühnův smíšený sbor

Pod záštitou Thorbjørna Jaglanda, generálního tajemníka Rady Evropy.
Tento projekt byl realizován za finanční podpory Evropské unie.
Projekt probíhá pod záštitou pana Petra Nečase, předsedy vlády ČR, a
pana Bohuslava Svobody, primátora hl. m. Prahy.

Více informací naleznete na www.slovo21.cz.

Vstupenky jsou zdarma k dostání v pokladně Rudolfiny.

Milí čtenáři,

jistě jste si všimli, že se už deset let, tedy po dobu, co vychází Romano vodí, snažíme každé číslo nějak tematicky zaměřit. Říjnové vydání je věnováno holocaustu a pietě, vzdání úcty těm, kteří jej nepřežili. Je také o hrdinství, to potřebujeme v každé době a všude. A vlastně se vedle strachu, zbabělosti a malosti také všude nachází. Dokonce i v dobách těžkých a zlých se najdou lidé ochotní riskovat svůj život pro druhého.

Nedá mi to nevzpomenout jednu knihu, o níž sice v tomto čísle nepíšeme, ale s jeho tematickým zaměřením úzce souvisí. Četla jsem ji před lety... dohromady dva dny a dvě noci, ačkoliv bych tuto poměrně útlou publikaci jinak zvládla za zhruba poloviční čas. Jde o třiatřicet autentických příběhů lidí, kteří zažili útrapy bosenské války. Jejich svědectví zaznamenala lékařka, novinářka a také vnučka Josipa Broze Tita, Svetlana Broz, která se vydala na území zachvácené válkou, do Bosny a Hercegoviny, s cílem pomoci obyčejným lidem. Pacienti jí vyprávěli o svých dobrých i zlých zkušenostech a o setkáních s lidmi odlišné národnosti a náboženské příslušnosti. Když se později Svetlana rozhodla příběhy dobrých lidí, kteří navzdory zuřící nenormální válce, v nichž se byli schopni vraždit dlouholetí sousedé, zpracovat, někdo jí vykradl dům a z trezoru zmizela právě tato svědectví. Kniha ale vyšla, a v několika jazycích. Naštěstí, oslavuje totiž hrdinství lidí, kteří i v nejhorších podmínkách, obklopeni zvěrstvem, riskují svůj život a plazí se mezi kulkami, aby přinesli chléb dceři souseda, jež má vyznání, kvůli němuž se v těch dobách vraždí. Mezitím si ale přečtete, co všechno se v téhle válce dělo, čeho byli lidé vůči sobě navzájem schopni... to je důvod, proč jsem tu knihu musela číst o polovinu déle. Několikrát mě totiž děj vyprovokoval k hlasitému pláči.

Když se vrátím opět k tematickému zaměření tohoto čísla, asi je jasné, že v dobách války a koncentračních táborů žili zbabělí i ti, kteří by lidsky a svojí statečností obstáli zřejmě v jakékoliv situaci i době, jejichž srdce i mysl jsou jednoduše statečné. Díky nim se lépe žije, díky nim totiž dokonce opravdu někteří vůbec přežijí. Jen ať jich je co nejvíce v každé době.

Čtyřicetiletá Irena Drevňáková z Telče, matka tří malých dcer, hrdinka bezesporu je. Bez zaváhání zasáhla u vážné dopravní nehody, při které narazilo vozidlo s pětičlennou posádkou do stromu a následně se odmrštilo do rybníka, kde zmizelo pod hladinou. Zavolala záchranku, pak postupně zachránila několik lidských životů, když je nejdříve sama a pak za pomoci Romana Červenky a Jiřího Kadlece, kteří se opodál koupali, vytáhla z vody.

Myslím, že Irena je jednou z mála Romů, kterým byla kdy předána pamětní stříbrná medaile Senátu, kterou převzala v předvečer svatováclavského svátku, Dne české státnosti, z rukou předsedy Senátu Milana Štěcha.

Irena medaili ani moc neukazuje, je skromná, hřeje jí, že v pravý čas udělala, co měla. Tu skromnost a odhodlání jí myslím může pozorný čtenář vyčíst z očí i tváře, která zdobí titulní stranu tohoto vydání.

Ireně patří dík, že nás neodmítla a nechala se pro vás vyzpovídat i zvěčnit na titulní stranu.

Všem autorům a fotografům děkujeme za jejich materiály, které vás, jak doufám, zaujmou, stejně jako pozvání na jedinečnou akci – Requiem za Osvětim, které odehrají a odpovídají romští umělci 4. listopadu v pražském Rudolfinu.

Tak příjemné čtení!

Jarmila Balážová, šéfredaktorka

3

Obsah / Editorial

4

Komentované události z domova

5

Události ze světa

6

Komentář:

Saša Uhlová

7

Anketa

8–9

Rozhovor Františka Kostlána
s Čeňkem Růžičkou

10–13

Genocida Romů během 2.sv.války
a její reflexe

Michal Schuster

14–17

Reportáž z návštěvy Ireny Drevňákové

Adéla Gálová

18–19

Vzájemná zpověď

Karel Holomek vs. Tomáš Kraus

20–21

Odškodňovací programy
v České republice

Eva Zdařilová

22–23

Fotostory: ROMA PRIDE

24–25

Jak jsem se nestal předsedou
cikánského družstva

Vráťa Brabenec

26–27

Kulturní servis

28–29

Pozvánka: Requiem za Osvětim

30

Fejeton

Číslo: 10/2012

Ročník: X

Vychází: 25. 10. 2012

Cena: 20 Kč

Předplatné: 18 Kč

Vydavatel:

ROME, o. s.
Nad Primaskou 38,
100 00, Praha 10

Vychází za podpory
Ministerstva kultury ČR
IČO: 266 13 573

Adresa redakce:

ROME, o. s.,
Žitná 49, 110 00, Praha 1
tel./fax: 257 329 667,
257 322 987
e-mail: romea@romea.cz
www.romea.cz

Šéfredaktorka:

Jarmila Balážová
Editorka:
Adéla Gálová
Internetové vydání:
Zdeněk Ryšavý

Jazykové korektury:

Olina Stehlíková
Grafika, ilustrace: Jiří Miňovský
Romské překlady: Eva Danišová
Inzerce: Zdeněk Ryšavý
Předplatné: romea@romea.cz

Osvit a tisk: Studio WINTER, s. r. o.
Distribuce: Dub s. r. o.

Periodicita magazínu: měsíčník
Registrační číslo MK ČR: E 14163

Kantoři se bouří proti rušení speciálních škol

Praktické školy navštěvuje i mnoho zdravých romských dětí se špatným sociálním zázemím.

Praha, 9. 10. 2012

Kantoři se opět bouří kvůli snižování počtu speciálních škol, zařazení problémových dětí do běžných tříd prý zhorší vzdělávání všech žáků. Proti začleňování se ve společném prohlášení vyslovili odborníci z řady pedagogických asociací, proti rušení praktických škol také vznikla petice. Praktické školy jsou určeny hlavně dětem s lehkým mentálním postižením, navštěvuje je ale i mnoho zdravých romských dětí se špatným sociálním zázemím.

Byznysu s romskými dětmi, které do praktických škol nepatří, a přesto je navštěvují, zvoní možná umíráček a není divu, že se to zainteresovaným nelíbí. Přijdou totiž o žáky a tudíž i o peníze....

Roma Pride 2012: Kdo neskáče, není Rom, znělo centrem Prahy

Praha, 7. 10. 2012

Asi 100 – 150 lidí, převážně Romů, se vydalo na pochod romské hrdosti Prahou. Průvody označované slovy „Roma Pride“ se konaly i v dalších 14 evropských městech. V České republice akci pořádalo sdružení Konexe. Chtělo tak upozornit na situaci romské menšiny v zemi. Podle organizátorů integrační politika často selhává, mnozí Romové končí bez vzdělání a práce v ghettech a sílí protiromské nálady.

Účast Romů byla bohužel velmi nízká. Zarážející bylo především věkové složení; převládali -náctiletí Romové. Kde zůstali ti, kteří něco dokázali a jsou v produktivním věku? Právě tady byla příležitost ukázat úspěšné Romy, a ne neustále brečet, že se Romové mají v ČR špatně a je jim ubližováno. Ale to je odpovědnost organizátorů. Malá účast i nevdařený scénář jsou nejspíš důsledkem toho, že vše bylo šito horkou jehlou a na poslední chvíli. Roma Pride je příležitost, kterou organizátoři zatím nevyužili. Tak snad za rok...

Rvačka z Rumburku konečně u soudu, média opět dezinformují

Děčín, 9. 10. 2012

Soud začal řešit více než rok starou potyčku, po které došlo k etnickým nepokojům ve Šluknovském výběžku. Soudkyně uložila Michalu Ferencovi sedmiměsíční podmíněný trest za výtržnictví. Rasový podtext se podle soudkyně v tomto případě neprokázal. Další projednávání bylo přesunuto na květen příštího roku, protože se části obžalovaných nepodařilo doručit předvolání, nedorazili ani někteří svědci.

Soud řeší více než rok starou potyčku z Rumburku

To je základní informace, která se objevila v médiích. Nutno však dodat, že ne samotná rvačka vyvolala etnické nepokoje, ale naprostá dezinterpretace a jednostranné protiromské informace, které publikovaly média, byly příčinou nepokojů. Zajímavé jak média i nyní ututlala informaci státního zástupce, který uvedl, že jako první neútočili Romové, ale naopak první oběti útoku přesily českých mladíků se stal mladý Rom. Teprve pak následovala pochopitelně neadekvátní a ničím neomluvitelná odvěta Romů. Média však před rokem psala o bezdůvodném útoku zo (sic!) Romů na bezúhonnou českou mládež. Nebylo to tak, a média lhala.

Za žhářský útok na romskou rodinu z Býchor čtyři roky vězení a tři podmínky

Praha, 26. 9. 2012

S různými tresty odešla od Krajského soudu v Praze čtveřice mladíků za loňský žhářský útok na romskou rodinu z Býchor na Kolínsku. Nejtvrdší trest byl přidělen Vojtěchovi Vyhnančovi, který vhodil zapálenou louč do okna rodinného domu. Soud mu uložil 4 roky nepodmíněně za pokus o těžké ublížení na zdraví s rasovým motivem. V domě bylo v době útoku pět dospělých a čtyři děti.

Je to málo nebo hodně? Podle toho, jak se soud vyvíjel, tak je to dost. Chlapci ze sebe dělali bezproblémové hošíky, ale opak je pravdou. Rasistické protiromské hlášky mluví za vše. Takže bych spíš řekl, že dostali málo.

Po těžké nemoci zemřel Jakub Polák

Praha, 26. 9. 2012

Zemřel známý český anarchista a ochránce práv Romů Jakub Polák. Aktivista krátce po svých šedesátých narozeninách podlehl rakovině. V posledních měsících před svou smrtí se muž angažoval například v případě vystěhování obyvatel z domů v Přednádraží v Ostravě-Přívoze. Za boj s netečností policie a justice v případech diskriminačního násilí byl Polák vyznamenán v roce 2000 cenou Františka Kriegla, kterou uděluje Nadace Charty 77.

Odpočívej v pokoji. Mi del o Del leske loki phuv. R.I.P.

Vishwanathanovo sdružení dostalo výpověď z nájmu

Ostrava, 20. 9. 2012

Městská část Moravská Ostrava a Přívoz přestala spolupracovat s občanským sdružením Vzájemné soužití, respektive s jeho předsedou Kumarem Vishwanathanem. Pravděpodobným důvodem je jeho angažování se v kauze Přednádraží. Rada zaslala Vzájemnému soužití výpověď ze dvou nebytových prostor. V jednom sídlí hlavní kancelář, ve druhém sociálně-právní poradna tohoto občanského sdružení.

Kumar Vishwanathan

Ostravané holt mají poněkud zvláštní představu o tom, jak má probíhat integrace Romů. I když samotná Ostrava dostala desítky milionu na řešení situace těch nejchudších, tak s nimi společně s městskými částmi pouze válčí.

Srbsku a Makedonii nejspíš hrozí znovuzavedení víz s EU

Kvůli razantnímu nárůstu žádostí o azyl ze Srbska a Makedonie pohrozila Evropská unie těmto balkánským státům možnými „následky“. V úvahu připadá zřejmě i dočasné znovuzavedení víz. Srbský premiér Ivica Dačić tento krajní krok označil za mimořádně závažný a podle soukromé televizní stanice B92 nabídl, že Bělehrad náklady za srbské žadatele o azyl uhradí.

„Jsme velmi znepokojeni,“ uvedla dnes prostřednictvím své mluvčí eurokomisařka pro vnitřní záležitosti Cecilia Malmströmová. Naprostá většina žádostí je neodůvodněná. „Takřka všichni to jsou ekonomičtí migranti,

nikoli žadatelé o azyl,“ dodala mluvčí. Na příval žádostí o azyl z balkánských zemí si v Bruselu stěžovalo šest zemí, mimo jiné i Německo. O situaci budou 25. října jednat unijní ministři vnitra.

Europoslankyně Tanja Fajonová v rozhovoru s B92 prohlásila, že EU v této záležitosti přijme do konce roku nový „mechanismus“. Jednotlivé členské státy by poté mohly se Srbskem a Makedonií individuálně zavést vízovou povinnost.

Eurokomisařka pro vnitřní záležitosti Cecilia Malmström

ZMĚŇ TO!: otevřená soutěž 2012

Viceprezidentka Evropské komise, Neelie Kroes

Server RomaReact.org vyhlašuje otevřenou soutěž **Změň to!**. Video- a fotosoutěž mohla být realizována díky finančnímu daru

viceprezidentky Evropské komise, Neelie Kroes. Zúčastnit se mohou jednotlivci ve věku 16 a více let, kteří mají trvalý pobyt ve státech EU nebo v Turecku.

RomaReact.org hledá aktivní činitele změn v romských komunitách – především mladé Romy, kterým se podařilo uspět v neromském prostředí, ať už v oblasti vzdělávání nebo podnikání.

RomaReact jsou interaktivní webové stránky, jejichž cílem je vybudovat globální online komunitu, usilující o sociální změny a spravedlnost.

Soutěž **Změň to!** (Make a change) je otevřená všem účastníkům, kteří chtějí sdílet romské reálie a čelit stereotypům a předsudkům, jimž jsou dnes Romové vystaveni.

RomaReact si klade za cíl podporovat snahy o konkrétní změny v životech jednotlivců, skupin i celé komunity.

Soutěžít se bude ve dvou kategoriích:

- krátké video s popisem/psaným příběhem
- fotografie s popisem/psaným příběhem

Vítězové obou kategorií získají každý 500 Euro, ocenění na 2. místě po 250 Euro a třetí místa budou oceněna částkou 100 Euro.

Další informace na:

www.romareact.org/news/view/761.

Uzávěrka přihlášek: 15. listopadu, 2012

Na severu Maďarska demonstrovalo 700 lidí proti segregaci a stigmatizování Romů

Na 700 lidí se dnes v severomaďarském Miskolci zúčastnilo romského protestního pochodu proti stigmatizaci a segregaci této menšiny. Ve městě dnes uspořádalo manifestaci také krajně pravicové Hnutí za lepší Maďarsko (Jobbik), napsala agentura MTI. Žádné násilnosti nebyly hlášeny.

Romský protest s názvem Pochod za vlast a demokracii svolala místní romská samospráva. Její šéf Gábor Váradi řekl, že záměrem je upozornit na nenávist, segregaci a snahy činit z Romů obětní beránky problémů. Politikům vzkázal, aby přestali zneužívat Romy jako nástroj pro dosažení vlastních cílů. Během protestního průvodu bylo slyšet hes-

la jako „náckové, jděte domů“. Transparenty hlásaly především protirasistická poselství.

Do města přijelo asi 500 stoupenců parlamentního Jobbiku, který často argumentuje takzvanou cikánskou kriminalitou. Krajní pravice odůvodnila svou manifestaci jako snahu upozornit na zhoršenou bezpečnost ve městě. Předseda Jobbiku Gábor Vona řekl MTI, že chce upozornit na „problémy soužití Romů a neromského obyvatelstva“.

Do Miskolce se sjelo i asi 150 opozičních socialistů. Řečníci na této manifestaci prohlásili, že vládní strany a ani Jobbik se ve skutečnosti nezajímají o řešení situace ve městě.

Protirasistický pochod v maďarském Miskolci

Bourat bez rozmyslu

Saša Uhlová

Když se řekne Porrajmos, první, co mě napadne, je špatné svědomí společnosti, jejíž jsem součástí – a tudíž i mé. Vzápětí mi hlavou proběhnou útržky rozhovorů, které jsem vedla s těmi, kdo zažili válku. Ne vždy je takové vzpomínání příjemné. Nerada se k tomu tématu vracím, nejraději bych byla, kdyby prostě nebylo. Ale vím, že mi nepomůže, když budu dělat, že něco co je, vlastně není.

Včera odpoledne jsem šla v průvodu Roma Pride a rozplakala jsem se, když se zpívala romská hymna. Přemýšlím, co je to za sílu, skrytou v písni staré přes padesát let, že dokáže v člověku probudit tak silné emoce. Proč nás symboly jako jsou vlajka a hymna vůbec oslovují? Je za tím jen ten špatný nacionalismus? Nebo je třeba hledat někde hlouběji, v kolektivním vědomí národa, skupiny?

Romská hymna je tolik dojemná i proto, že odkazuje k utrpení, které Romové zažili za druhé světové války. Názory na to, zda otvírat události, které jako by už odvál čas, se různí. Mnozí nechtějí o holocaustu ani mluvit, najdou se i tací, kteří ho popírají, další sice připouští, že je to důležité téma, ale rezolutně se brání tomu, aby se dnes vynakládaly nějaké prostředky na odškodnění nebo pietní úpravu míst jako jsou bývalé tábory v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu.

Jaké jsou vlastně důvody k tomu, abychom nenechávali celou záležitost usnout? Vždyť současnost skutečně přináší celou řadu problémů a jistě by se našlo i bezpočet nejrušnějších oblastí, do kterých bychom měli investovat finanční prostředky, čas a energii... Jistě vás napadne, že investovat do materiálních hodnot je určitě rozumnější. Řeči o duši, zde konkrétně o romské duši, působí nepatřičně. Nedá se to změřit, jen velmi nesnadno se tomu nacházejí pojmenování, špatně se to analyzuje.

Jenže jsou věci, které nelze pominout. Můžeme o nich mlčet, můžeme se tvářit, že nejsou, můžeme je popírat, snažit se je vytěšnit, můžeme o tom diskutovat, můžeme o tom vést spory a můžeme s tím nesouhlasit, ale to je, řečeno s klasikem, tak všechno, co proti tomu můžeme dělat.

Stejně jako není dobré bez rozmyslu bourat staré budovy, nebo stavět naráz celé čtvrti, či osídlení, která se nezabydlují postupně, není dobré tvářit se, že minulost není důležitá. Existuje totiž něco, co můžeme nazvat kolektivním historickým vědomím, a to něco určuje a spoluvytváří i naši přítomnost, byť

bychom raději stavěli na zelené louce a za minulostí udělali co nejlustší čáru.

Pokud takové kolektivní vědomí schází, přicházejí problémy. A tak například oblasti, které jsou osídleny naráz, trpí obdobnými neduhů. Lidé se tam neznají, přišli všichni v jeden okamžik, místo postrádá svou historii, schází sociální kontrola. Taková místa působí vykořeněně. Kořeny jsou totiž důle-

označit jako z mnoha hledisek kritickou, totiž není jen výsledkem posledních několika let. S ekonomickou krizí sice vyplouvají na povrch nejrušnější kostlivci, ti ale nejsou důsledkem krize. Oni tu už byli. A jedním z důvodů je i to, že se válečná minulost a všechny křivdy minulosti nikdy pořádně nestaly tématem. Pozitivně se o ně totiž zajímá jen hrstka nadšenců, nejsou však řádnou součástí školních osnov, ani předmětem analýz

žité jak pro jednotlivce, tak pro celou společnost. A je samozřejmě mnohem lepší, jsou-li kořeny zdravé, nezasažené hnilobou popíraných událostí.

Jako další příklad si můžeme vzít nejrušnější události, které se staly v rodině. Pokud se o nich nemluví a zapouzdří se v tabu, mohou pořádně zamotat životy těch, kteří s nimi měli společné už jen předky. A tak jako se při psychoanalýze často lidé rozpomínají na minulost, hovoří o historii rodiny a snaží se pochopit souvislost s tím, co je trápí, potřebovala by takovou sondu do minulosti – svého dětství – i česká společnost.

Současná situace, kterou můžeme bohužel

novinářů, sociologů, psychologů, historiků...

Jak přesně by mělo vyrovnání s touto minulostí vypadat je samozřejmě otázka k diskusi, ale začít bychom mohli tím, že bychom my, coby česká společnost, uznali, že jsme se podíleli na holocaustu Romů a jako výraz pokání bychom pietně upravili výše jmenovaná místa symbolizující utrpení Romů.

A dokud se to nevyřeší, není možné za tím udělat tečku. Minulost nás totiž dožene, i kdybychom se zařekli, že se budeme dívat vpřed a nebudeme se otáčet dozadu. Není totiž možné kráčet dopředu a mít strach z toho, co bychom viděli, kdybychom otočili hlavu.

➤ Je žádoucí, aby se prohluboval společenský diskurz v otázkách spojených s dědictvím romského holocaustu?

Připravila Adéla Gálová

Dagmar Daňková

učitelka

Určitě více než žádoucí, přímo nutné – a je poněkud deprimující, že se o tom tolik desetiletí po válce ještě vůbec musíme bavit. My, „etničtí Češi“, se někdy rádi stavíme do role největších obětí nacistického režimu, jsme dokonce schopni tímto argumentem obhajovat zločiny spojené s odsunem sudetských Němců,

ale skutečné utrpení Romů za války přehlízíme, často dokonce zlehčujeme, nebo pod trapnými záminkami odkládáme jednání o vyrovnání.

Jsem ráda, že jako učitelka dějepisu mohu v tomto směru udělat alespoň něco málo – dějinám „porrajmos“ se věnuji opravdu důkladně.

Ondřej Štindl

novinář

Míníte-li formulaci o prohlubování společenského diskurzu o romském holocaustu, že by se o romském holocaustu mělo mluvit, a že by ta debata měla mít hloubku, tak souhlasím. Trochu pochybuju o tom, jestli má smysl takovou otázku tímhle způsobem klást. Lidé se většinou v anketách většinou nehlásí k tomu, že touží po debatě povrchní. K těm kompenzacím - profesně se touhle otázkou nezabývám, nevím přesně, jak to je dnes. Romské oběti by jistě měly mít stejné podmínky jako ostatní. V tomhle smyslu by neměl být rozdíl mezi Lety a Terezínem. Peníze by se měly najít i na odstranění nedůstojného stavu na místě tábora v Letech. Že se tak ještě nestalo, má asi hodně příčin. Často a právem se mluví o rasismu, já bych připomenul i to, že ta debata probíhá ve společnosti, kde pieta obecně docela upadá, a kde hodně lidem nestojí vlastní babička za pořádný pohřeb (zdaleka ne vždycky v tom hraje roli materiální nouze).

Petr Ščuka

operátor

Vyrovnání ve smyslu finančního odškodnění nemá absolutně smysl, to už tady bylo a k ničemu Romům nepomohlo. Romové, kteří prožili 2. sv. válku, jsou samostatná kapitola. O tyhle Romy se stát postaral tím způsobem, že sestěhoval rodiny do jednoho domu, viz Ostrava - Přednádraží. Když odškodnění, tak jsem pro materiální, např.

byty v osobním vlastnictví, které se mohou dědit z generace na generaci, a z části by vyřešily bytový problém Romů.

Jan Horvath Döme

básník

Česká společnost to romskému národu dluží. Je nutné a žádoucí neustále informovat o holocaustu Romů. Vyrovnání – zbourat prasečák! Půl milionů obětí z řad Romů je mementem pro další vývoj vztahů mezi gádži a námi. I dnes jsme svědky snah některých ochránců tzv. čisté rasy o návrat tehdejších poměrů. Nesmíme dopustit opakování historie.

Robert Tonelli

student

Jde o velmi složitou otázku, na níž je ještě těžší odpověď. Každopádně si myslím, že je potřeba, aby si společnost připomínala holocaust jako takový. Je potřeba zmiňovat skutečná fakta, utrpení a vše, co bylo páčáno lidmi a režimem v rámci holocaustu a v koncentračních táborech. Je velmi

diskutabilní, zda by holocaust měl být dědictvím (dovolím si říci možná i památkou a zároveň i poutním místem) státu nebo rodin pozůstalých. Určitě souhlasím, aby se usilovalo o vyrovnání finančních prostředků rodinám pozůstalých a jednotlivcům. Každopádně bych podporoval společenskou diskuzi na téma holocaust a otázky s ním spojené.

Věrka Cvoreňová

vedoucí mateřského klubu

U mě v rodině se o tom mluvilo, co si pamatuji. Už když jsem byla malá, babička vyprávěla o tom, jak moje prababička s dědečkem byli v koncentráku. Víím, že jsou Romové, kteří žádali o oškodnění a získali ho. Jsem přesvědčená, že na to měli plné právo! A mluvit by se o tomto tématu nepochybně mělo, a to co nejčastěji, zejména ve školách, v rámci prevence.

Ani česká společnost se dosud nevypořádala s tím, co se dělo během nacismu

František Kostlán

S Čeněkem Růžičkou, předsedou Výboru pro odškodnění romských obětí holocaustu, jsme hovořili jak na toto citlivé téma, tak i o dnešním vztahu většinové části společnosti k romské menšině. A také o romské hrdosti a o tom, co si pod ní představit. Rozhovor jsme totiž vedli na akci ROMA PRIDE, jejíž částí byl pochod romské hrdosti ulicemi Prahy a diskuse v kostele sv. Salvátora, Českobratrské církve evangelické.

Čeněk Růžička (vpravo) s romským aktivistou Jozefem Mikerem z Krupky.

„Jsem hrozně rád, že na Roma pride je hodně děcek, ale trochu mě mrzí, že je tu málo dospělých Romů. To ta jejich apatie. Jsou už tak otupělí z toho všeho, co se kolem nich děje, že už prostě ničemu nevěří. A to je velký problém. My je ovšem chceme prostřednictvím různých akcí z letargie vyburcovat,“ řekl Čeněk Růžička časopisu Romano voďi.

Růžičkovi rodiče, kteří se dali dohromady až po válce, byli každý v několika koncentračních táborech. Téměř všichni členové jejich rodů – celkem asi pětadvacet lidí – tam také zahynuli. „Byl mezi nimi i mamčin první syn, můj nevlastní bratr. Máma zůstala úplně sama, zachránila se jako jediná, což pro ni

bylo velké trauma, které nesla až do své smrti jako velký kříž. Naříkala, že nikoho nemá, že nemá žádné zastání, což se mě jako nejstaršího syna dotýkalo,“ vzpomíná Čeněk Růžička.

Jeho maminka se vrátila z koncentráku s tuberkulou. Jejího prvního manžela zatkli, protože spolupracoval s jednou z odbojových skupin. „Nacisti ho odvezli a jako by se po něm slehla zem. Až po válce se zjistilo, že ho odvezli do koncentračního tábora Osvětim, pak do Buchenwaldu a potom do dalšího lágru, kde zahynul.“ Z otcovy strany byl v koncentracích také celý velký rod, z něhož se zachránili pouze čtyři muži, mezi nimi Růžičkův otec a strýc.

Jak se ti líbí název akce, Roma pride?

Podle mě se neměla označovat jako pochod romské hrdosti. Trefnější by bylo: pochod za romskou hrdost, za obnovení romské hrdosti.

Máš pocit, že Romové dnes nejsou na své romství hrdí?

Ne tak, jak by měli být. Romská hrdost - to něco obnáší. To není jen o zpívání a tančení, jde o daleko víc. A obávám se, že ne každý to ví.

Mohl bys nějak blíže pojmenovat, co pro tebe romská hrdost představuje? Jde o vztah k romipenu a tradicím vůbec, nebo je tam něco navíc?

Řeknu to takhle: část Romů si hrdost uchovála, takovou tu tradiční, v rodinných vztazích, v tom, jak si Romové navzájem vyjadřují úctu - v úctě ke stáří, v jejím vyjadřování vůči sobě navzájem, v úctě k zemřelým a to i všeobecně, k ženám, v hrdosti na chování dětí... Nebo třeba i v tom, že požádá-li chudý Rom o pomoc, nenechá ho druhý ve štychu... je toho moc, o čem bych mohl hovořit.

Jsou však i Romové, kteří pojem romská hrdost neznají. Jak bych mohl mluvit o hrdosti, kdybych dovolil, aby mě rasisti, xenofobové, neonacisté či nacionalisté ponižovali? Kdybych dovolil, aby se moje dítě vzdělávalo ve zvláštních školách? Kdybych se ve volbách nechal koupit? Kdybych veřejně v duchu Roma pomlouval? Nebo kdybych se při sčítání lidu ke své identitě bál přihlásit?

Jako hrdý Rom se musím chovat adekvátně tomu, co se mi děje. Romská hrdost nám pomáhá už šest set roků přežít. Mně je pětadesát, přesto nepamatuji dobu, kdy by se Romové měli hůř, než dnes. Obávám se, že současný tlak části společnosti na Romy dosáhne takové míry, že romskou hrdost bude vyznávat jenom nevýznamné procento našich lidí. A to bych opravdu nerad.

Máš pocit, že se společenská atmosféra pohybuje směrem k tomu nejhoršímu, co si zdejší lidé prožili ve dvacátém století?

tí během druhé světové války, okupace Čech a Moravy nacisty či slovenského nacionalistického státu?

Začalo to mnohem dříve. Víš, jak to vypadalo za první republiky, kdy se s Romy také nezačalo v rukavičkách. Za druhé republiky to pokračovalo tzv. pracovními tábory a za okupace skončilo koncentráky v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu.

A je také dostatečně známo, jak se k našim rodičům a předkům chovali tamní čeští dozorcí. To je na rozsáhlou debatu, jde o velké téma, které se nedá rozebrat pár slovy tak, aby to pochopili všichni.

Jde mi nyní o to, jestli máš ten pocit, že se situace u nás ve vztahu k Romům horší natolik rapidně, že bychom se mohli začít blížit situaci, která tu byla za druhé republiky a okupace.

Nemyslím si, že by to vyústilo až do takové situace, jaká tu byla za nacismu. Dospělí Romové ale už dnes hovoří o pracovních táborech...

V jakém slova smyslu? Že se obávají jejich zřízení?

Spíše to vyslovují jako sice budoucí, ale přesto možnou variantu, vzhledem k tomu, jaké zákony se tady navrhuje a mnohdy i přijímají. Mám na mysli třeba návrhy poslankyně za ODS Ivany Řápkové – například zákon, který městům a obcím umožňuje vystěhovat ze svého katastru na tři měsíce kohokoli, kdo opakovaně spáchá nějaký zákonem vyjmenovaný přestupek. Nebo městské vyhlášky typu Rotava, v níž se město de facto pokusilo různými zákazy omezit pobyt Romů venku, před svými bydlišti. Když takovéto zákony projdou v Poslanecké sněmovně, za další rok může klidně někdo další vymyslet ještě tvrdší zákon. To samé se týká městských a obecních vyhlášek. A v tom je velké nebezpečí. Poslanci - a společnost vůbec - si neuvědomují, k čemu by to mohlo dospět. Nedokážou se poučit ve vztahu k Romům z historie, z toho, co tu probíhalo těsně před okupací, za druhé republiky, i během nacistické okupace. To je fatální problém.

Čím myslíš, že to je? Proč nedokážeme tragickou zkušenost s násilnými metodami z dob nacismu a komunismu zužitkovat ve vztahu k dnešnímu životu v zemi, která se označuje za demokratickou? Proč nedokážeme tyto věci řešit smírně, nikoli represivně?

Represivní přístup je nejjednodušší způsob, jak s někým zatočit. A podle toho, jak na nás většinová část naší společnosti nahlíží, jde i o způsob nejpříjemnější.

Souvisí to nějak s nedostatkem úcty k romským obětem nacismu? Například s tím, že stát

nedokáže odstranit z území bývalého koncentračního tábora v Letech u Písku vepřín?

Pootevřel jsi Pandořinu skříňku. Sama česká společnost se dosud nevypořádala s tím, co se dělo během nacismu. Ví se, a dokonce o tom hovořil na jednom z pietních aktů i premiér Petr Nečas, že v Letech řádili i za nacistické okupace Češi, ač nemuseli, nikdo je k tomu nevyzýval. Čeští dozorcí a český velitel tábora měli na svědomí to, že lidé umírali na hlad spojený s násilím, na tyfus a další těžké nemoci. Češi přitom měli od nacistů danou jedinou povinnost: ty lidi v lágrech držet tak, aby se dožili transportu do Osvětimi. Nacisti potřebovali dostat naše předky do vyhlazovacích táborů, aby jim ještě mohli vymlátit zuby (často zlaté), ostříhat jim vlasy i jinak zužitkovat vše, co se dalo. Avšak Češi z nenávisti vůči Romům řádili už v Letech. Jejich počínání bylo o to

Čeněk Růžička, předseda Výboru pro odškodnění romských obětí holocaustu

horší, že věděli, že jejich vina za to řádění padne na Němce. A oni z toho - minimálně pro dobu těsně po válce - vyjdou čistí. Dovedné se skryli za nacismus. Češi to mají v podvědomí, a proto o tom neradi slyší, neradi to přiznávají a rozebírají. Za komunismu se o tom nesmělo veřejně mluvit vůbec, to bylo zakázané. Až když jsme o tom po listopadu 89 v rámci romských organizací začali mluvit nahlas, tak si někteří Češi začali říkat, že na tom něco bude, protože to, co jsme říkali, mělo logiku. Potom se k nám připojil prezident Václav Havel a Petr Uhl. To byly první osobnosti, které veřejně připomněly, že v letském koncentráku byli čeští dozorcí, včetně velitele. Potom to řekl ještě Pavel Rychetský. Všichni tři jsou uznávanými morálními veličinami. A letos to řekl i současný předseda vlády Petr Nečas, když sdělil, že i vůči Romům šlo o genocidu. To má další konotace. Když už tohle prohlásil i premiér, my můžeme žádat, a já mám v úmyslu na tom i nadále pracovat, o morální

odškodnění. To by mělo spočívat na prvním místě v odstranění prasečáku z místa, kde z rasových důvodů zahynuli naši předci.

Za odstranění prasečáku bojuješ už mnoho let. Nejsi z toho už unavený?

Názory některých lidí z většinové části společnosti na prasečák mě opravdu dehonestují. Někdy už vážně nevím, jak postupovat dál. Skutečně hluboce se mě to dotýká - již od té doby, kdy jsem se o tom dozvěděl. Já jsem to do určité doby nevěděl. Táta s mámou mi to dlouho neřekli, protože věděli, že bych trojčil - to bylo ještě za komunistů, kdy by mě za to zavřeli.

Pár politiků směřovalo či směřuje ve vztahu k minulosti k jakémusi pokusu o nápravu některých křivd, ale velká část společnosti s odstraněním vepřína za peníze ze státního rozpočtu nesouhlasí. Dá se s tím něco dělat, změnit to?

Nevím. Souvisí to také s dnešním pohledem většiny na Romy. S tím, jak se chovají lidé od nás i z řad většiny. Jde o velký balík problémů. Hlavním problémem v tomto směru je to, že většina se často dívá dnešním pohledem i na události historické, včetně doby okupace.

Čím by měla začít snaha o zlepšování soužití Romů a „bílých“, které by podle všeho mohlo trochu posunout k lepšímu i názory na dobu minulou?

Říkám to už dlouho, ale jako by mě nikdo neslyšel. Pořád tvrdím, že práce s Romy se musí postavit na romských osobnostech, které žijí přímo v té které komunitě a mají u ní přirozenou autoritu. Je třeba je vyhledat a začít s nimi komunikovat. Namísto toho jsme leckdy svědky obráceného přístupu. Z některých Romů nadělali policejní asistenty. To samozřejmě funguje. Ve vzduchu ale visí obava, že část z nich začne na další Romy bonzovat. A v tom je další problém. Tento typ spolupráce je do určité míry založen opět na represii.

Co by mohli pro lepší soužití udělat sami Romové?

Nepatřím k lidem, kteří se nostalgicky ohlížejí za minulým režimem, ale něco přeci jen říct musím. Za komunistů jsme měli jakou takous reputaci, protože jsme měli práci. A měli jsme svoji hrdost, kterou bylo vidět. Společnost nás svým způsobem respektovala. Dneska to jde od deseti k pěti, velké části společnosti jsme trnem v oku, naše představy nikoho nezajímají. Dokud nebudeme mít příležitost ukázat, že pracovat umíme, tedy dokud nebude dost práce pro všechny nezaměstnané, těžko něco smysluplného dokážeme.

POD POVRCHEM

GENOCIDA ROMŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH A JEJÍ REFLEXE

Text/foto:
Mgr. Michal Schuster, Muzeum romské kultury v Brně

Genocida Romů během druhé světové války je tématem, jež bylo u nás několik desítek let značně opomíjené a marginalizované. Důvodů pro upozadění problému romské genocidy, nazývané často neznámý holocaust, bylo několik. Po skončení druhé světové války, kdy světová veřejnost odsoudila nacismus a poprvé se začalo mluvit o nepromlčitelných zločinech proti lidskosti, přežívaly ve společnosti i nadále staré předsudky a mluvilo se a psalo především o obětech židovského holocaustu a obětech z řad politicky pronásledovaných. Další skupiny osob pronásledovaných nacismem zůstaly poněkud v ústraní. Celkový počet romských obětí nacistického pronásledování v Evropě byl přitom nezanedbatelný. Nejčastěji býval uváděn počet asi půl milionu zavražděných. Tento odhad, jenž vznikl v 50. - 60. letech 20. století, je však již považován za nadhodnocený. V současné době bývá uváděn celkový počet obětí 200 - 300 000. Drtivá většina z nich nezahynula v koncentračních táborech, ale byla přímo popravena vražednými jednotkami Einsatzgruppen SS, které měly za úkol likvidaci Židů, komunistů a Romů v týlu postupujících německých armád. Z původního počtu Romů v českých zemích přežilo druhou světovou válku necelých 600 osob, což znamená, že téměř 90 % předválečné romské populace bylo zlikvidováno.

V českém prostředí došlo k této likvidaci sice pod německým tlakem po vzniku Protektorátu Čechy a Morava, tehdejší úřady nicméně ve svém řešení navazovaly na předsudky vůči romské menšině panující již před nástupem nacismu k moci u nás, ale i v celé Evropě. Nacismus jen tyto panující předsudky a stereotypy využil k vybudování rasistické teorie založené na přesvědčení o tzv. genetických sklonech k zločinnosti a tzv. asociálnosti. Již v komentářích k Norimberským rasovým zákonům se roku 1936 uvádělo: „*K cizorodým rasám patří v Evropě kromě Židů právě jen Cikáni*“. Tzv. konečné řešení cikánské otázky, dokonané během druhé světové války po téměř celé Evropě vyvražděním několika set tisíc Romů v nejrůznějších táborech, ale i masovými popravami mimo ně, z této definice tzv. rasové méněcennosti vycházelo. Dokonce i opatření zaváděná už za první československé republiky vycházela ze značně rozšířeného povědomí o potulných „cikánech“ jako o asociálním, popř. kriminálním elementu, což se projevilo roku 1927 přijetím silně diskriminačního zákona „o potulných cikánech“.

Na praxi státem kontrolované skupiny obyvatel navázal nový režim pomnichovské republiky, který zaváděl na počátku roku 1939 nařízení o kárných pracovních táborech. Situace se ještě zhoršila po připojení pohraničních oblastí Československa k Německé říši v důsledku mnichovské dohody v říjnu 1938. Na tomto území začala být okamžitě aplikována říšskoněmecká nařízení. Na základě výnosu z 8. 12. 1938 „o potírání cikánského zlořádu“ byl v listopadu 1939 proveden soupis „Cikánů, cikánských míšenců a osob žijících po cikánském

způsobu“. Většina Romů žijících v tzv. Sudetech byla později, podobně jako Romové z protektorátu, uvězněna v koncentračních táborech (především v Osvětimi).

Zásadní radikalizaci postupu proti „černým Židům“, jak semimojině uvádělo dobové tisku, pak přinesl vznik Protektorátu Čechy a Morava. Pronásledování Romů v tomto období lze pro zjednodušení rozdělit do dvou etap. Do počátku roku 1942 vycházela „proticikánská“ opatření z praxe první re-

KOMUNISTICKÝ REŽIM TEHDY NEMĚL ZÁJEM NA OTEVŘENÍ TÉMATU ROMSKÉHO HOLOCAUSTU, PROTOŽE ROMY NEPOVAŽOVAL ZA NÁRODNOSTNÍ, ALE SPÍŠE SOCIÁLNÍ SKUPINU...

publiky, poté byla uskutečňována otevřeně rasová politika nacistů. Kromě zákazu kočovného způsobu života a umísťování části romských mužů do kárných pracovních táborů přinesl zásadní zlom rok 1942, jenž se stal zlomovým v řešení tzv. cikánské otázky nejen v protektorátu, ale také v celé nacisty okupované Evropě.

Prvním opatřením u nás se stal zákon z března 1942 o preventivním potírání zločinnosti, který byl kopií stejnojmenného říšskoněmeckého výnosu šéfa německé policie a SS Heinricha Himmlera z roku 1937 a který dával kriminální policii právo uvalovat časově neomezenou vazbu ve sběrných táborech na tzv. asociální elementy. Na sběrné tábory byly s platností od 1. 1. 1942 přeměněny donucovací pracovní a kárné pracovní tábory v Letech

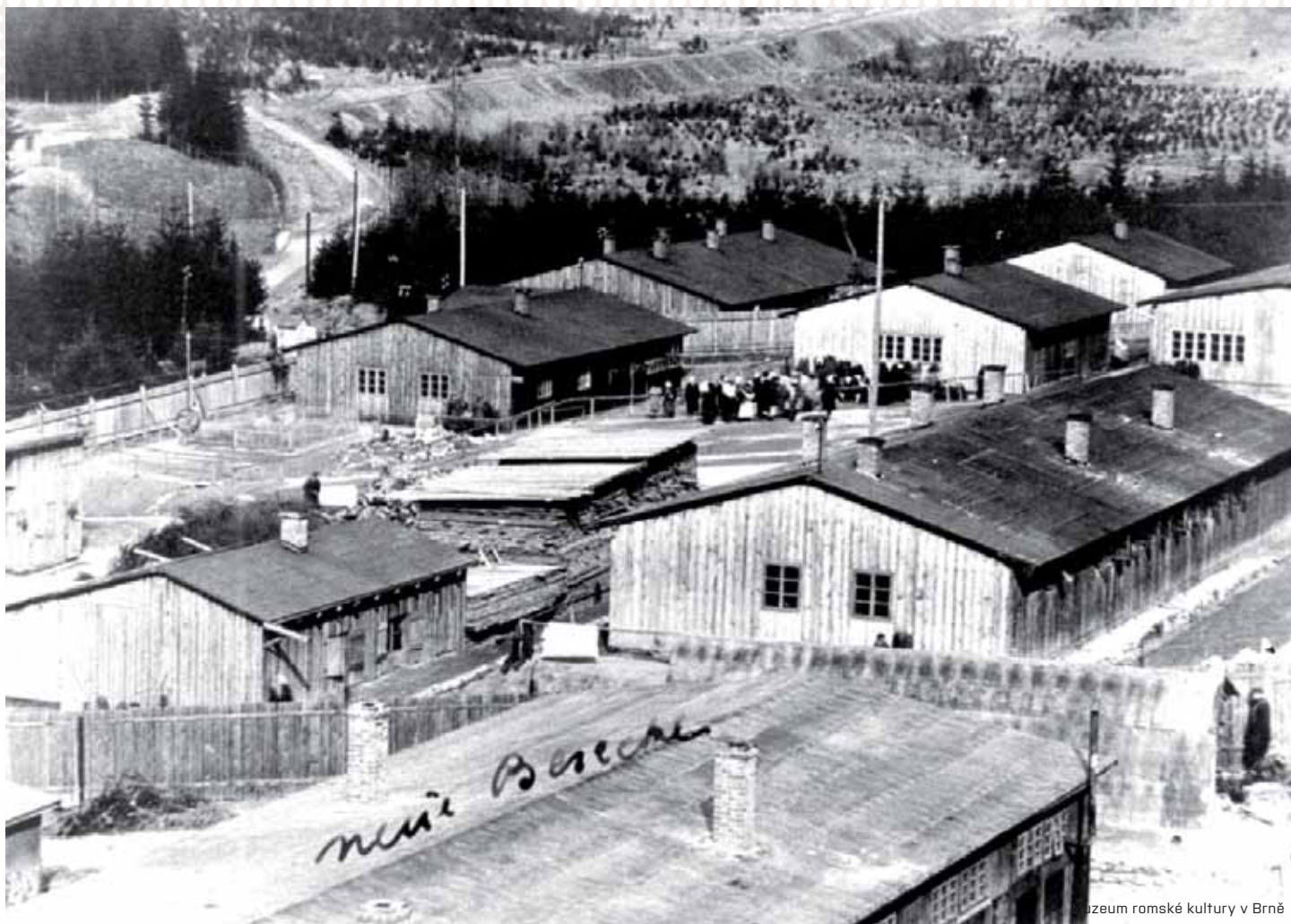
u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Nejhorší variantou pro osoby, na něž se zákon vztahoval, pak byl transport do koncentračního tábora Osvětim I.

Na začátku léta 1942 pak celá série vyvcholila přijetím otevřeně rasistického výnosu o potírání tzv. cikánského zlořádu. Na jeho základě provedly dne 2. srpna 1942 protektorátní úřady podle pokynů německé kriminální policie soupis všech „cikánů, cikánských míšenců a osob žijících po cikánském způsobu“. Rozhodnutí, zda se jedná o Roma nebo romského míšence, bylo v první instanci ponecháno na jednotlivých policejních úřadech provádějících soupis. Důraz byl kladen na zjištění původu rodičů a prarodičů. Podle nacistické pseudovědecké teorie byl za tzv. cikánského míšence považován každý, kdo měl mezi svými osmi předky alespoň jednoho Roma.

Ze zjištěného počtu 6500 osob byla asi třetina okamžitě internována v nově zřízených, tzv. cikánských táborech v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Neodmyslitelnou součástí nacistické genocidy Romů na našem území byly právě tyto cikánské tábory. Na první pohled se ve srovnání s vyhlazovacími tábory (například v Osvětimi) či koncentračními tábory (například v Ravensbrücku) mohou jevit letský a hodonínský tábor jako tábory méně významné. Avšak v historii dnes nepatrného počtu původních českých Romů a Sintů mají obrovský význam. V obou táborech zahynuli za strašných podmínek muži, ženy a děti. Podle statistik zemřelo v těchto táborech vzhledem k celkovému počtu větší procento vězňů (20%) než v Dachau (13%). Právě tento aspekt odlišuje letský a hodonínský tábor od desítek jiných míst na našem území, kde za německé okupace probíhaly různé nucené práce a kde také umírali lidé.

Větší část z celkového počtu zjištěných „cikánů a cikánských míšenců“ byla ponechána pod policejním dohledem s omezenými možnostmi pohybu do doby, než bude přijat další krok v řešení tzv. cikánské otázky. Tím byl osvětimský výnos vůdce SS Heinricha Himmlera z prosince 1942, na jehož základě měli být všichni „Cikáni a cikánští míšenci“ shromážděni ve vyhlazovacím koncentračním táboře Auschwitz-Birkenau. Tam byla také převážně během roku 1943 transportována z protektorátu většina romské populace, z níž přežila jen asi desetina.

Těsně po válce nebylo jednoznačně řečeno, že mezi rasově pronásledované patřili společně se Židy také Romové, neboť byla v podstatě akceptována nacistická teorie o tom, že Cikáni/Romové jsou aso-

Muzeum romské kultury v Brně

Muzeum romské kultury v Brně

ciálním prvkem ve společnosti. Přežívaly tak předsudky, které byly zdůvodněny nacistické genocidy. V českých zemích stanul před soudem pouze Josef Janovský, velitel protektorátního cikánského tábora v Letech u Písku, jehož stíhání bylo v roce 1948 nakonec zastaveno. Kromě toho byli dva dozorcí z tohoto tábora potres-

táni kázeňskými tresty (tedy nikoliv soudem). Komunistický režim neměl zájem na otevření tohoto tématu, protože Romové nepovažovali za národnostní, ale spíše za sociální skupinu. Navíc nebylo žádoucí připomínat českou spolupráci na pronásledování a vyhlazování Romů, a tak bylo téma romského holocaustu na veřejnosti

víceméně tabu. Od 60. let 20. století se jím však začali zabývat první odborníci jako např. prof. Ctibor Nečas či Věra Kladivová.

Teprve po pádu komunistického režimu se o toto téma začala zajímat i širší veřejnost a média. Pozornost byla věnována také místům hromadné koncentrace Romů na našem území, tj. bývalým táborům v Hodoníně u Kunštátu a v Letech u Písku. Všude v civilizovaném světě se obětem holocaustu projevuje úcta a místa jejich utrpení jsou důstojně uchovávána. Jsou neustále připomínána jako varování, aby se tato historie již nikdy neopakovala. Ne tak u nás - v případě obětí romské genocidy tomu tak bohužel velice dlouho nebylo. Právě proto se především letský tábor stal již v polovině 90. let světově proslulým symbolem neschopnosti české společnosti vyrovnat se svou temnou minulostí, když se rozhořely nekončící debaty o vykoupení velkovýkrmny vepřů, která byla na místě bývalého tábora vystavěna už někdy v 70. letech. Podobně příznačné a symbolické se staly pozdější debaty o tom, zda byl tento tábor koncentrační či „pouze“ sběrný. Do tohoto nesmyslného sporu, který je vyvoláván často právě za účelem zpochybnění toho, co se ve skutečnosti dělo, se s velkou chutí zapojil prezident Václav Klaus, stejně jako extremistická Národní strana.

Ani v případě tábora hodonínského však nebyla situace dlouhou dobu vyjasněna,

Muzeum romské kultury v Brně

neboť tu fungovalo soukromé rekreační zařízení s chatkami, hřištěm a plaveckým bazénem. Až roku 2009 byl celý areál vykoupen státem a v současné době tu probíhá výstavba důstojného památníku pod patronátem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Současně usiluje Muzeum romské kultury v Brně o prohlášení kulturní památkou nedalekého pietního území na místě masového pohřebiště romských vězňů tábora, o něž již od 90. let pečuje a koná tu pravidelné pietní shromáždění. Historie připomínání romských obětí je však na tomto místě mnohem delší, neboť již v roce 1946 tu byl vztyčen prostý dřevěný kříž s trnovou korunou, který byl později doplněn kamenem s nápisem „Žalov obětí nacismu“. Na počátku 70. let tu pak pořádala vzpomínková shromáždění první romská organizace v českých zemích, Svaz Cikánů-Romů. Kulturní památkou se stalo i obdobné území v Letech u Písku, kde nedaleko stávající velkovýrmy vzniklo roku 2010 důstojné pietní místo s replikami původních táborových ubikací, amfiteátre a naučnou stezkou pod správou Památníku Lidice.

Teprve po roce 1989 došlo také k procesu odškodňování romských obětí holocaustu či jejich pozůstatků. Do té doby měli čeští a moravští Romové pronásledování v době okupace možnost podílet se na výhodách, které poskytoval zákon č. 255/46 Sb, na jehož základě byla vydávána osvědčení

pro osoby postižené nacistickou perzekucí a příslušníky odboje. Na začátku 70. let pak byli odškodněni ti z Romů, kteří byli podrobeni pseudolékařským pokusům. Hlavní proces odškodňování romských obětí však probíhal v České republice od konce 90. let 20. století. Naprostá většina romských žadatelů o odškodnění z České republiky však válku prožila na Slovensku, odkud přišli do českých zemí po válce především za prací do pohraničních oblastí a větších měst. Romští žadatelé z České republiky tak splňovali většinou podmínky pronásledování z rasových důvodů, které je vedlo ke skrývání se za nedůstojných podmínek. Dále splňovali podmínky nuceného nasazení ve prospěch německé armády spojené s další perzekucí, věznění v koncentračních táborech, deportace na nucené práce do Německa a nucené nasazení na otročké práce v internačních, pracovních-výchovných a podobných táborech.

To souvisí s poněkud odlišným vývojem nacistické perzekuce Romů na Slovensku, kde na rozdíl od Protektorátu Čechy a Morava nedošlo ke genocidě Romů. Také zde se však Romové (vedle Židů) stali terčem diskriminace a pronásledování ve formě nuceného trvalého usazení, pracovního využití, vyloučení a izolace od okolní společnosti a postupem času také koncentrace, která měla být přípravou k tzv. konečnému řešení.

Nejsou to však jen aktivity spojené s odškodňováním a pietními místy v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu, jež hrají důležitou roli v připomínání genocidy Romů na našem území. Celá řada článků, publikací, besed, přednášek, výstav apod. přispívá k větší informovanosti o tomto tématu, které se tak snad konečně stane plnohodnotnou součástí českých dějin a které může pomoci i k boji proti stále zakořeněným předsudkům a stereotypům vůči Romům, jež ve své podstatě vedly před více než 60 lety k pokusu o jejich likvidaci. Opatření tehdejších úřadů vycházela z xenofobního postoje tehdejší společnosti. Lidem žijícím v Evropě ve 30. letech 20. století proto ani nemuselo připadat, a ve většině případů také ani nepřipadalo, nic zvláštního či znepokojivého na postupných radikalizujících se tendencích směřujících k potlačování práv různých skupin obyvatel vedoucích až k tzv. konečnému řešení. Velkou roli tu sehrála také velmi dobře připravovaná a cílená propaganda, užívající specifickou rétoriku a slovní spojení jako např. *preventivní policejní opatření, preventivní potírání zločinnosti, nepřátelé společnosti, škůdci společnosti, pudově zločinní, příživnický živel, dědičně méněcenný živel, asociálové, čeládka, metla venkova, dědičně asociální, nepřizpůsobiví, práce se štítící, zahalčiví, neukáznění apod.* Dnes však už není pochyb o tom, že nacistická rasová ideologie byla základem politiky vedené proti Sintům a Romům a pojmy její propagandy jako „preventivní boj proti zločinnosti“ sloužily jako pouhá záminka ospravedlňující nejružnější opatření.

V posledních letech ovšem hlasů těch, kteří holocaust Židů nebo Romů zpochybňují či dokonce popírají, přibývá po celém světě. Jednou z taktik popíračů je manipulace se známými historickými fakty a jejich důsledky. Historickým faktem je například to, že v tzv. cikánských táborech v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu zemřela téměř čtvrtina vězňů na následky katastrofálních hygienických, ubytovacích a stravovacích podmínek. V očích popíračů vypadá však skutečnost poněkud jinak: vysoká úmrtnost byla zapříčiněna tím, že vězni nechťeli dobrovolně dodržovat základní hygienické návyky. Historickým faktem je také to, že v těchto táborech byli vězněni Romové pro svůj rasový původ. Ovšem podle popíračů to bylo proto, že tyto lidé byli zločinci a asociální spodina. A tak bychom mohli pokračovat dále.

I proto je nesmírně důležité si tyto události připomínat také v současné době, která opět velice snadno díky nejružnějším vnějším vlivům a příčinám ráda inklinuje k populistickým a radikálním názorům a řešením.

Adéla Gálová

Irena Drevňáková:
HRDINA JE PRO MĚ TÁTA

„To je přece přirozené“, „to by udělal na mém místě každý“. Tvrzení, jež v až groteskně vzácné shodě slyšíme z úst těch, kdo udělali něco, co se běžnému jednání a zkratovitým lidským reakcím v napínavých situacích naopak zcela vymyká – namátkou si vezměme za příklad všechny ty řidiče či náhodné kolemjdoucí, kteří bez váhání prchájí od poražených kočárků, záchvatem stížených epileptiků, nemohoucích starců či nejrůznějších handicapovaných spoluobčanů. Ve svém zřejmě nejvýznamnějším díle *Kaddiš za nenarozené dítě* se maďarský laureát Nobelovy ceny za literaturu, spisovatel Imre Kertész, zabývá mimo jiné příbuzným tématem; tok jeho úvah vyvěrá z pramene předpokladu, že nikoli zlo, ale dobro je ve světě člověka výjimečné a exkluzivní, bezmála překvapivé. Na příkladu táborového vězně, který ani v extrémních podmínkách koncentráku neváhá „vrátit“ spoluvězni přiděl, který omylem dostal místo něj, demonstruje skutečnost, že biologickému pudu přežít dominuje v některých případech pud ještě silnější, totiž pud k přežití na metafyzické, či chcete-li, morální, úrovni.

O zachránčích životů není snadné psát bez jistého ukoptěného patosu – hrdinství obecně sluší mnohem více semknutá ústa a krátké, významné pohledy než pokusy o psychologickou analýzu či pátrání po neviditelném znamení na čelech vyvolených. Podobné snahy mohou často a snadno sklouznout do esoterických vod blankytových andělských mytologií. Mladá dáma, za kterou jsme se vypravili, má do éterické bytosti na první pohled víc než daleko: ranařka s cigaretou, maskáčovým tílkem a očima, kterým se na jihovýchodě přezdíval termínem „huncút“ tj. roztomilý a neodolatelný ďáblík a filuta, v jejíž společnosti se člověk nicméně okamžitě cítí volně a akceptován.

Mladá maminka Irena Drevňáková měla u sebe ve chvíli, kdy se nečekaně stala svědkyní vážné autonehody, dvě ze svých tří dětí, přesto jednala reflexivně, nepromarnila ani vteřinu drahocenného času – okamžitě se vrhla do vody, přičemž během letu k rybníku ještě stihla duchapřítomně zavolat záchrannou službu. Ve vodě pak strávila čistého času hodinu a deset minut, a díky její statečnosti a akceschopnosti přežilo nakonec všech pět pasažérů.

Ireno, koho považuješ za hrdinu? Ať už ze svých známých nebo z těch co osobně neznáš?

Kdo je pro mě hrdina...? (dlouze se zamyslí) Asi Lara Croft! (směje se). Ne, já nevím. Asi můj táta..

A proč?

(hrdě) Protože je to frajer! Co chce, toho docílí. Je to hodně silný chlap, co se umí chovat k lidem kolem sebe. Je férový.

A kdo je pro tebe naopak zbabělec?

Nevím, s takovými lidmi já se nebavím. Člověk, který je lakomý a falešný, chlapi, kteří bijou svoje ženy. Nebo třeba ženy, co týrají svoje děti. To přímo nenávidím. Každý dobrý člověk se ale za určitých okolností dovede stát tou největší s...ní.

K Drevňákovým do Telče jsme se vypravili s mou malou dcerkou a fotografem Petrem – mírné počasí babího léta slibovalo příjemný víkendový výlet. Dům, který příbuzní obývají, se nachází zhruba 4 kilometry od centra – přeoctná Irena nám tedy ihned zařídila odvoz z nádraží až na místo určení. Dorazili jsme k chátrajícímu domu, který se jeho obyvatelé marně snaží vzkřísit k životu: i přesto, že v rodině pracuje, kdo může, na kompletní opravy zoufale chybí finanční prostředky. Dvorkem se prohání dvojice přívětivých psů, rodina nám vychází v ústřety. Milá, laskavá paní s přímým pohledem – Irenina maminka, která se představuje jako Monča – nás zve dovnitř a rozbíhá se klasické kolečko omluv za „nepořádek“ a pobídek ke konzumaci kávy a čerstvě napečených, naducaných a sladkým sněhem poprášených koblih.

Okamžitě si připadám jako doma: kombinace lehkých formálních piruet s nenucenou srdečností se tu mísí v poměru, který je mi blízký a příjemný. Klubko copatých holčiček se ujmá mé dcery a za malou

chvíli je už odvedle slyšet jejich pištivý smích nad pouťovými zvuky linoucími se z něčího mobilu. My dospělí zatím ladně bruslíme po hladině konverzace.

Bála ses něčeho jako malá?

Nebála?! Čeho jako?

Tmy, dodává přisedící maminka, která by, jak se mi zdá, o své dceři dokázala mluvit celé hodiny – hrdost a mateřská láska z ní přímo sálají.

Ale teď se bojím víc – aut. Zažila jsem už několik bouraček, nejhorší asi v Kostelci u Jihlavy v zatáčce, to jsem šla pětkrát přes střechu. Nerada jezdím s jiným řidičem. Jen tak s někým za volant nesednu. Od té poslední nehody to ještě zesílilo. Mámě se navíc zabili při autonehodě dva čtrnáctiletí bratři

I kdyby seděl na místě řidiče prezident, klidně ho okřiknu, mně je to jedno, přizvukuje maminka.

Když už mluvíte o prezidentovi, zaznamenali jste kauzu s chras-tavským „ostřelovačem“?

Kdybych tam stála já, tak mu jednu na-táhnu", durdí se Monika Drevňáková. „Je to pěkněj šmejda. Tohle se nedělá. Ve světě je to pěkná ostuda, Česká republika z toho má ostudu! A ještě si bude otvírat hubu. Nelíbí se mi to.

A co říkáte na našeho prezidenta?

Já ho nemusím, ale respektuju ho, jako hlavu státu. Je to člověk jako my, kdyby se to stalo mně, viděla bych to přece stejně.

Ani se mi příliš nechce načínat téma, které Irenu provází posledními měsíci a vrhá ji z všedních dnů plných nemalých praktických starostí do absurdně kontrastních situací – na rauty s krevetami, předblesky bulváru nebo do ceremoniacních sálů pražských vládních budov. Když na ně nakonec v průběhu povídání přece jen vzpomíná, je vidět, že kožené obřady, provázající ocenění, které ji samo o sobě zjevně těší, na ni ve své formální podobě valný dojem neudělaly.

Jaké bylo předávání stříbrné pamětní medaile?

Srandovní. (směje se)

Monika: pro ni to bylo srandovní, pro mě to byl zážitek ...ve Valdštejnském paláci!

Všechno muselo být podle protokolu...řekli nám, odkud kam máme jít, já vedla jeden slavnostní špalír. Pak pustili slavnostní hudbu, jako v opeře. Kolem mě všichni brečeli, ale já dostala záchvat smíchu. (smějí se) Do toho zpíval sbor Boni pueri. Pak nás dotáhli na Staroměstské náměstí a na Malou stranu. Byla to nádhera, ale chtěli ještě na Petřín, to už jsme nemohli. Museli jsme jet domů – starat se o děti, jít do práce.

K našemu shromáždění u stolu se přidružuje statný, podmařený muž kolem třicítky, a po chvíli se rezolutně vloží do debaty. Řekni, jak to bylo, pobízí Irenu. Že ti zachránění, že to byli gádžové, co nám sem prý chodili sprostě nadávat pod okno! Já bych se nemohl zachovat tak jako ona!, ukazuje prstem na dívku, a v hlase se mu mísí hrdość s hořkostí.

Tiše, tiše.., mírní ho přítomné ženy.

Nebudu tiše! Když je někdo s..ně, je potřeba se k němu zachovat o to hůř!

Byli to přece lidi, připomíná, teď už mírně rozčilené, ženské osazenstvo rodiny.

Uskrávám kafe a držím se radši zpátky. Neodbytně se vkrádají neveselé myšlenky na to, pokolikáté už jsem svědkem situ-

ace, kdy i zdánlivě průzračně „čistý“, jednoznačný případ napadne plíseň nesmiřitelné etnické polarizace, oné věčné opozice my-oni.

Vídáš se ty nebo tvá rodina s někým ze zachráněných?

Nevídám se s nimi, akorát s jedním z nich si píšu na facebooku. Jednou tu za mnou byli jejich rodiče, ale od té doby nic. Je možné, že až jim bude dobře nebo budou mít čas, ještě se nějak ozvou. Nejmladší z těch pěti na tom byla hodně špatně, zaklínila se v autě a byla v bezvědomí, museli ji odvézt vrtulníkem.

Jak ta událost odplouvá v čase – mění se nějak tvoje vzpomínky?

Mám to před očima každý večer. Často nemůžu spát, mám před očima tu holku nebo kluka, promítá se mi, jak to celé bylo. Už se to naštěstí trochu zklidňuje, dřív jsem na to musela myslet neustále.

Kdo ti nejvíc pomohl?

Danka, tady moje sestřenice. Byla od té doby vlastně pořád se mnou, věnovala se mi, všude mě doprovázela. Počkala u mých dvou dcer, když se to stalo. Starší dcerka, čtyřletá, všechno viděla, a pořád o tom mluví. Vždycky, když jdeme okolo, tak na to vzpomíná.

Danka: Něco takového jsem viděla úplně poprvé, byla jsem v šoku. Do toho malá Nela řvala, bála se o mámu. Tak jsem zavolala strejdovi, ten pak přijel a šel jí na pomoc. Přitom ani neumí plavat.

Strejda ode mě odtahoval toho řidiče, protože on jak byl v šoku, tak se po mně sápal a chtěl mě potopit.

Tvoje záchranná akce muse-la vyžadovat slušnou fyzickou kondici. Čím se udržuješ ve formě?

(směje se) Lítám kolem dětí, uklízím, pořád někde něco. Sport žádný nedělám. Je ale pravda, že když se to stalo, druhý den jsem byla pěkně vyřízená. V rybníce jsem nedosáhla na dno, všude byly tak 2 metry vody. Pomohlo mi to auto, zapřela jsem si nohy o okýnka. Ramena mě bolela, byla jsem pěkně namožená z toho, jak jsem podpírala jednoho z těch kluků – vážil 100 kilo.

Znovu si Irenu prohlédnu. Vypadá na osmnáct. Drobná, usměvavá, plachá, ale zároveň plná energie, ale ne té neurotické, bipolární – zářící oči v živé tváři jsou po okraj plné klidného sebevědomí. Představuji si, jak stojí rozkročená na masivu plechu, plnicím se pomalu vodou, a pod ní zápasí o každý nádech změť těl ve strašlivé dezorientaci. Ireniny dlouhé tmavé vlasy splývají až téměř k pasu, snědé, pevné svaly se lesknou v pozdně letním slunci. Štíhlá lýtka má pevně zapřená, maskáčové tílko pomalu vlhne potem, olejem a špinavou vodou. Nemůže být pochyb! Je to ona – Lara Croft!

➤ Poznámka redakce RV:

Rodina Ireny Drevňákové se potýká s existenčními problémy. Nezaměstnanost v celém kraji dopadá na místní Romy s dvojnásobnou tíží. Mužům se daří příležitostně pracovat na jednotlivých stavebních zakázkách, rodina se ale i tak musí velice omezovat. Pro Irenu Drevňákovou je nyní plánem číslo jedna najít bydlení ve městě Telč a osamostatnit se. Vyzýváme tímto čtenáře, kterých se její příběh dotknul a zároveň mají možnost být ve složité situaci jakkoli nápomocni (finančním darem, zprostředkováním kontaktu, apod.), aby kontaktovali redakci Romano Vodí. Děkujeme.

Karel Holomek

➤ **Tomáš Kraus**
se ptá **Karla Holomka**

Známe se už hodně dlouho, zažili jsme spolu různé vlády, ministry, vládní zmocněnce a politické situace. Co vás v těch uplynulých letech nejvíc zklamalo a z čeho jste měl naopak největší radost?

Největší radost jsem měl a stále ještě mám z toho, že byl nastolen svobodný režim, který umožňoval žít v pravdě, tedy v režimu „co na srdci, to na jazyku“. Myslel jsem si naivně v počátcích po sametové revoluci, že teď už je vše správně nasměrováno a že se konečně podaří nastolit spravedlivý svět, alespoň do jisté míry. Všechno tomu nasvědčovalo.

Zklamal mě přístup politiků, kteří po určitém čase přestali sloužit lidu a začali sloužit sobě a učinili si ze státu a získaných funkcí prostor a základnu k naplnění svých osobních ambicí.

Několikrát jsem hovořil s Romani Rosem, předsedou sdružení Sintů a Romů v Německu. Dá se jejich situace porovnat s tou, ve které se nacházejí Romové u nás? A jak to vypadá v Evropě?

Situace německých Sintů a Romů se se situací našich Romů obecně nedá srovnat. Němečtí Romové jsou mnohem sebevědomější a dokáží společnost o svých právech přesvědčit. Je to situace srovnatelná s dřívější situací Romů ze západních zemí, kteří žili delší dobu v prostředí demokratických společností a to je vychovávalo k samostatným postojům a vlastní odpovědnosti za svůj život. V těch tzv. postkomunistických zemích měl tento vývoj negativní stránku, včetně popírání vlastní identity. U části romské pospolitosti u nás podobný vývoj teprve krystalizuje. U části zaostává, protože doba je pro tento vývoj v současnosti nepříliš příznivá.

Účastníme se společně mnoha akcí, společenských, politických, v neposlední řadě vzpomínkových, které připomínají tragédie obou našich komunit. Jsou však i další oblasti, kde bychom mohli více spolupracovat? Mnoho z židovských aktivistů a mých kolegů se zasazuje veřejně za práva Romů. Nakolik je ale

Karel Holomek,

je předseda nevládní organizace Společenství Romů na Moravě, redaktor čtrnáctideníku *Romano hangos* (Romský hlas). Narozen v roce 1937 v Brně, původní profesí strojný inženýr, později přinucen pracovat jako stavbyvedoucí průmyslových staveb, po listopadu 89 se věnoval programu integrace Romů do společnosti. Je jedním ze zakladatelů Muzea romské kultury.

známá židovská problematika mezi romskou komunitou?

Ano, vzájemná spolupráce mezi Romy a Židy má ještě mnoho rezerv. V tomto vztahu je přístup Židů vůči Romům mnohem aktivnější a není rozhodně rovnocenný. Kromě úzkých romských elit nemá vlastně adekvátní odezvu. Mezi širšími romskými vrstvami, které žijí často na okraji společnosti, není společný osud Židů a Romů za 2. světové války vnímán jako základna širší spolupráce.

Říkám to nerad a snažím se spolu s kruhy kolem Muzea romské kultury v této věci činit nějaké kroky. Řekl bych na omluvu Romů, že mají v současnosti mnoho problémů, na něž se soustředí intenzivněji a v souvislosti s kterými trpí dokonce jakousi obsesí. Tento stav se postupem času jistě změní k lepšímu. Židé jsou jedni z mála ve společnosti, kteří bez výhrad a předsudků podporují program vzestupu Romů.

Závěrem jedna osobní otázka – jaká je historie Vaší rodiny na

Moravě? Mluvili jsme o tom spolu několikrát, ale určitě by stálo za to připomenout ji i čtenářům Romano Vodí.

První zprávy o členech mé rodiny se objevují už někdy s letopočtem 1750. Můj otec se ještě narodil v cikánské osadě mezi Kyjovem a Svatobořicemi, kde byl můj děda Pavel vajdou. Skončil s mnoha dalšími členy rodiny v Osvětimi. Otec postupně vystudoval gymnázium v Kyjově a práva na Karlově univerzitě, kde graduoval už v roce 1939. Za neskutecných podmínek, kdy celá jeho početná rodina byla negramotná. Tím byla založena kontinuita mé rodiny s důrazem na vzdělání.

Ukazuje se, že vzdělání je základ, z něhož se teprve daří vycházet k dalšímu rozvoji osobnosti. Není to všechno, ale je to základní předpoklad.

Podobný vývoj na Moravě tehdy prodělávalo více romských rodin. Byl to úspěšný proces integrace Romů ve venkovských společnostech. Ten byl válkou a úplnou genocidou této skupiny Romů zmařen.

Tomáš Kraus

➤ Karel Holomek
se ptá Tomáše Krause

Co si myslíte o úrovni fungování naší demokracie? Je už plně funkční? Například svoboda slova je až bezbřehá. Je to dobře nebo špatně?

Demokracie, jakkoli je to – jak se s oblibou říká – nejlepší ze špatných politických systémů, s sebou přináší i určitá rizika. Opět mohu porovnávat se zkušenostmi našich kolegů ze zahraničí. Mnozí – a zejména ti v Americe – tvrdí, že si zkrátka musíme zvyknout. Sami jsou často předmětem lživých mediálních kampaní, ale buď je ignorují, nebo se jim brání opět jen mediálně. Svoboda slova je pro ně zkrátka nedotknutelná. Myslím si ale, že v Evropě bychom měli přece jen zachovávat určité limity. Naše zkušenosti jsou přece o moc tragičtější a víme, kam až mohou „pouhá“ slova vést.

Během dvaceti let jsem zaznamenal několik projevů institucionálního porušení lidských práv. Například zákon o získávání občanství po rozdělení republiky.

Věděli byste ještě o jiném institucionálním popření lidských práv ze současné doby?

Já se stejně dlouho zabývám mj. také restitucemi židovského majetku. Formálně je právo na vlastnictví také základním lidským právem. Vím o dost případech, kdy byl majetek konfiskován nacisty, pak komunisty, dodnes ho vlastní stát nebo města a odmítají ho vydat. Nemluvě o podmínce českého občanství, nutné i jen pro podání návrhu na restituci. V tom je to obdobné jako v případech, o kterých hovoříte, i když důsledky jsou asi v dopadu na jednotlivé lidi nesrovnatelné.

Legislativa a tvorba zákonů je základ pro pravidla života společnosti. Jak se díváte na naši legislativu a jak hodnotíte zákonodárnou činnost našich poslanců? Vidíte nějaké zákony, které už jsou za hranicí únosného pro demokratickou společnost z dílny našich poslanců?

Tomáš Kraus

vystudoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy. Od sedmdesátých let působil v mnoha kulturních oblastech, mj. byl aktivistou Jazzové sekce, pracoval v hudebním vydavatelství Supraphon a v umělecké agentuře Art Centrum. Od začátku devadesátých let se věnuje převážně práci pro židovskou komunitu, je tajemníkem Federace židovských obcí v ČR a také viceprezidentem Světového a Evropského židovského kongresu.

Budete se divit, ale já naši legislativu nepovažuji za úplně špatnou. Koneckonců jsem práva vystudoval. Problém je podle mě spíš v její aplikaci. Zákony jsou na papíře, ale v životě to pak vypadá jinak. Někdy vyplodí parlament i tzv. zmetek, což také není úplně česká specialita. Jde ale o to, kdy a jak – a zdali vůbec – se na to přijde a jestli existuje vůle věci napravit. Ale to už jsme zase v politice.

Ted' trochu osobněji, s dovolením. Jak se vy, Židé, cítíte v naší společnosti, jak se vám v ní žije? Jste spíše Čech nebo Žid nebo obojí? Za slovo Žid se skoro omlouvám, ale klidně mi můžete říkat Cikán. Beru ta oslovení spíše jako přiřazení k určité identitě.

My – stejně jako vy – jsme v minulém století zažili a přežili dvě totality. Nacismus nás chtěl zlikvidovat fyzicky, komunismus chtěl zničit „jen“ naši identitu. Ve srovnání s tím jsme dneska v ráji. I když se nám hodně věcí nelíbí a chtěli bychom je jinak, jako ostatně v poslední době většina české společnosti. Já – stejně jako většina členů naší komunity – jsem český Žid. Není v tom žádná kontradikce a není to ani žádné novum. Když v plynových komorách Osvětimi umírali vězňové z tzv. Terezínského rodinného tábora, zpívali „Kde domov můj“ ...

A za slovo Žid se neomlouvajte. Snažíme se, aby z češtiny vymizela jeho negativní konotace. Žiju v domnění, že se nám to daří. Ale třeba se pletu a ten stereotyp je až moc zažitý.

Odškodňovací programy v České republice

PhDr. Eva Zdařilová
ředitelka Romano džaniben

Širšího okruhu romských pamětníků války v České republice se dotkly programy tří. Jako první začal v ČR v roce 1998 působit Švýcarský fond s finančním vkladem švýcarských bank, který zamýšlel jednorázovou finanční částkou podpořit „*potřebné osoby, které byly z důvodu rasy, náboženství, politického přesvědčení nebo z jiných důvodů pronásledovány, nebo se staly jinak oběťmi holocaustu/šoa, stejně tak jako potomky obětí.*“¹ Nejdrívě mohly žádat osoby, které se narodily před 31. prosincem 1944, prožily válku na území Československa a doložily svou sociální potřebnost. Fond byl zaskočen, kolik žadatelů v ČR tyto podmínky splňuje, a tak po přijetí žádosti zúžil definici příjemců na osoby, které prošly koncentračními tábory. Než k této změně definice příjemců došlo, založila Romská občanská iniciativa² Ligu na pomoc romským obětem války a za vydatné mediální kampaně nashromáždila přibližně 3 000 žádostí o příspěvek především od osob, které válku prožily na Slovensku a nové podmínky nesplňovaly. Ze solidarity k této skupině žadatelů a jako výraz nesouhlasu s jednáním Švýcarského fondu stáhl následně žádosti Výbor pro odškodnění obětí romského holocaustu v čele s Čenkem Růžičkou, který zastupoval tzv. české Romy. Jedinými žadateli tak zůstali tzv. moravští Romové zastoupeni Muzeem romské kultury v Brně, z nichž 221 osob nakonec příspěvek získalo (Zdařilová, 2007: s. 35).

Zcela logicky se neúspěšní žadatelé cítili být podvedeni, ač často nevěděli přesně kým, byli zklamaní a k dalšímu programu přistupovali velice skepticky. Tím byla německá nadace Připomínka, odpovědnost, budoucnost zřízená v roce 2000 vládou Spolkové republiky Německo. Žádosti pro nadaci v ČR vyřizoval coby partnerská organizace Českoněmecký fond budoucnosti (dále jen ČNFB). O možnosti zde žádat se automaticky

dozvěděli ti, kteří byli organizováni ve Svazu bojovníků za svobodu³ – tedy především tzv. čeští a moravští Romové. Ostatním romským žadatelům se cesta k žádosti otevířela téměř náhodně. V tu dobu terénní sociální pracovník v Praze Jakub Steiner zkusmo pomohl žádost podat několika svým klientům. ČNFB je přijal a s nadací Připomínka, odpovědnost, budoucnost vyjednal kategorii v otevírací doložce „Ukrývání se před rasovou perzekucí“ a „Omezení osobní svobody“ – tedy kategorie definované tak, aby se do nich „vešli“ Romové perzekuovaní nacisty ve Slovenském státě. Vzhledem k tomu, že do uzavěrky příjmu žádostí už zbývalo jen několik měsíců, začala se na podpoře žadatelů podílet nezisková organizace Člověk v tísni. Té se podařilo získat už existující databázi žadatelů u Švýcarského fondu od bývalých zaměstnanců Ligy, které oblesla dopisem s nabídkou nové možnosti žádat a s výzvou, ať se v případě zájmu o asistenci při sepsání žádosti obrátí na zaměstnance Člověka v tísni. Přibližně 30 brigádníků začalo následně objíždět potenciální žadatele a nahrávat jejich výpovědi k válečnému období. Transkripce výpovědí se dvěma posudky historiků se k posouzení posílaly německé nadaci, která v počátku provedla i několik namátkových kontrol přímo u žadatelů. Když v postup získala důvěru, nebyli další žadatelé už nahrávání, ale brigádníci zaznamenávali výpovědi žadatelů do za tímto účelem navrženého formuláře. Zpráva o korektním přístupu ČNFB se mezi Romy rozšířila až s prvními vyplacenými příspěvky. Kancelář ČNFB tak zaznamenala nárůst žádostí těsně před uzavěrkou 31. prosince 2001 a (bohužel) i po ní. Přesný počet romských žadatelů u nadace POB v České republice nelze určit, tedy ani procento úspěšnosti, odhad je kolem 2000 (Zdařilová, 2007: s. 49). U žadatelů totiž nebyla evidována národnost. Jistým vodítkem může být, že se jednalo o žadatele

Náš vyjednavac v oto je přesvědčen, že no

inance mají
mírnit dluh vůči
pomíjeným
kupinám

ROMANA RYCHUKOVÁ

Více než osmdesát tisíc žádostí o odškodnění obětí 2. světové války eviduje kancelář Česko-německého fondu budoucnosti. Dalšíh 10 z 15 tisíc požadavků by podle předpokladů českého vyjednavce v otázkách odškodnění Jiřího Šitlera mělo do kanceláře jít ještě přijít. Jak ale velvyslanec se zvláštním posláním důrazňuje, aby žádost vůbec byla brána v potaz, musí splňovat německou stranou dvě pevně nastolené zákonné podmínky: vlivní žadatelé nebo jejich dědicové musejí mít ke dni 16.

rozhovor

nora 1999 trvalé bydliště České republice. Svou žádost navíc musejí podat nejpozději do 11. srpna tohoto roku.

„Někteří lidé si stěžují, že nemohou v tak relativně krátkém čase shromáždit veškeré potřebné dokumenty.“

To je nedorozumění. Zmíněvaná žádost může být neformální a v první fázi nemusí být přesně doložována. Doplnění dokumenty je možné dodat po 11. srpnu. Nesmírně důležitá je dodržet zákonný termín přinést nebo odeslat vyplněný formulář nebo pouhý dopis na tuto adresu: Kancelář pro oběti acismu, Legerova 22, 120 21 Praha 2. Pokud někdo přijde den později, byť by jeho žádost byla formálně dokonale úplně kompletní, budeme jej iuset, bohužel, odmítnout.

„Kdo všechno má nárok o odškodnění žádat?“
Německý zákon definuje tři skupiny obětí nacismu. V první kategorii, která je oceněna částkou 15 tisíc marek, jsou oběti donucené k otroctvím a práci v koncentračních táborech a podobných zařízeních. Iam se podařilo německou stranu přesvědčit, aby do této kategorie spadly i romské interniční tábory v Letech u Pisu, Hodoníně u Kunštátu a v brněnské Masné ulici. Na od-

Zvláštní velvyslanec Jiří Šitler (vlevo) před Oldřichem Stránským.

škodnění v první kategorii mají nárok i Češi a Moravané vězněni v terezínské Malé pevnosti či v brněnských Kounicových kolejkách.

„Perzekuovaná byla i početná polská menšina ve Slezsku?“

! Jistě. Zejména na Těšínsku, kde byly zřízeny takzvané pohlavnické a neobyčejně kruté podmínkami. I v těchto případech jsme žádali o zařazení do první skupiny a německá nadace schválila nakonec všechny čtyři námi navržené tábory.

„Na jakou částku mají nárok ti, kteří byli nasazení?“

! Osoby, kteří byli nasazení, které byly donuceny pracovat ve srovnání s koncentračními tábory přece jen v lehčích podmínkách, mohou dostat až pět tisíc marek. Toto odškodnění se ale nebude vyplácet plošně. Registrované totiž tisíce žádostí i od lidí, kteří nebyli nasazení v Německu, ale pracovali například v tuzemských zbrojovkách. Ti budou muset prokázat, že se jim dělo příkoří u fyzicky či duševně trpěli.

„V rámci otevírací doložky se podstatně rozšířil okruh postižených. Na co mají nárok oběti takzvaného jiného nacistického bezpráví?“

Moravskoslezský den, Ostrava

¹ Schlussbericht Schweizer Fonds zugunsten bedürftiger Opfer von Holocaust/Shoa. s. 27.

² Romská občanská iniciativa [zkratka ROI] byla československá a česká politická strana vzniklá roku 1989 jako politická platforma reprezentující romské etnikum. Počátkem 90. let působila v alianci s Občanským fórem a získala i parlamentní zastoupení (tehdejší oficiální název Romská občanská iniciativa ČSFR). Po rozdělení ČSFR působila strana samostatně v Česku jako mimoparlamentní formace (do roku 1995 pod názvem Romská občanská iniciativa, pak jako Romská občanská iniciativa ČR). V 90. letech působila samostatně i na Slovensku.

³ Český svaz bojovníků za svobodu (ČSBS) je občanské sdružení, sdružující účastníky národního odboje za osvobození ve druhé světové válce a jejich pozůstalé. K 31. prosinci 2006 měl dle vlastních údajů 10 489 členů. Svaz sdružuje jak fyzické osoby (především účastníky druhého odboje a jejich pozůstalé), tak právnické osoby (organizace zastávající postoj blízký idejím Svazu) jako kolektivní členy. Organizační struktura je na územním principu. Nejvyšším výkonným orgánem Svazu je předsednictvo ústředního výboru.

zprostředkované výše uvedenými organizacemi zastupujícími Romy.

Vysoký odhad počtu romských žadatelů a zjevný podíl „odškodněných“ osob, které byly vystaveny i jiným formám nacistické perzekuce než tábory koncentraci, lze přičíst jednak vstřícnosti nadace k důkazní nouzi žadatelů, kdy bylo jako důkaz dosud bezprecedentně připuštěno osobní líčení událostí samotným žadatelem, a také nasazení brigádníků organizace Člověk v tísni, kteří žadatele objížděli, jejich líčení zaznamenávali a pomohli jim tak překonat byrokratickou bariéru související se sociální negramotností většiny z nich.⁴

Žadatelé, kteří ČNFB kontaktovali až

Výzkum odškodnění v tahu je Německo

a předseda Sdružení osvobozených politických vězňů a pozůstatků
Foto ČTK/TOMÁŠ ŽELEZNÝ

tito lidé mohou dostat až pět tisíc marek. Zavedením otevřených doložek jsme získali poměrně velké pravomoci. Rozhodli jsme se proto definovat tuto skutečnost tak, aby zahrnovala co nejvíce specifických národnostních menšin. Romy, kteří se museli nasazovat z důvodů skrývat. Počty, na něž se rovněž vztahovala diskriminační opatření. Do té skupiny patří ale i tehdejší dělníci a jejich rodice zemřelí v koncentračních táborech. Zvláštní zřetel jsme rovněž brali na německé tísňáky žijící na našem území. Měli jsme se distancovat od německého režimu, a to nebylo vůbec jednoduché, tyto lidi prokázat mimořádnou statečností. Je dlouhý, který je třeba napravit. Máte představu o národnostním složení žadatelů? Žádost si zatím podalo více než tisíc Poláků, necelé tři tisíce Romů a asi sedmdesát Němců. Podle seznamů, které mají jejich organizace k dispozici tato čísla měla být konečná.

Jakou částku Česko-německý fond budoucnosti dostane? Vzhledem k tomu, že většina jsou poměrně měkké nastaveny, nehrozí, že se na něho nedostane? Pro odškodnění všech obětí z České republiky německá

nadace přislíbila částku 423 milionů marek, a ta by měla odpovídat reálné skutečnosti. Na základě mezinárodních dohod bylo stanoveno, že německá vláda na odškodnění všech obětí otročnických a nucených prací za druhé světové války poskytne 5 miliard marek a stejnou částkou přispěje německý průmysl. Ovšem s touto podmínkou, že odškodnění může být vypláceno až ve chvíli, kdy se u amerických soudů dospěje k právnímu smíru. Tím, že soudkyně Kramová před několika dny umožnila stažení hromadných žalob proti německému průmyslu a podniky tak získaly záruky, že jim v souvislosti s nucenými pracemi nehrozí další procesy, vyplácení odškodného by snad po dlouhých průtazích mohlo dostat zelenou.

? Kdy tedy žadatelé mohou očekávat své peníze? První poukázky se třemi čtvrtinami odškodného by jim mohly být doručeny už v létě. Tah je ale na německé straně s myslivostí. Rozhodně nesouhlasíme s tím, aby svůj podíl zaplatila jen německá vláda a o podíl podniků by se mělo dít jednat. Měla by být rozhodně vyplacena celá částka. Vše tedy bude záležet na tom, kdy německá strana peníze uvolní.

v průběhu roku 2002, obdrželi dopis, že jejich žádost už nemůže být přijata s doporučením, na jaké jiné organizace se mohou se svými nároky obrátit. Jednalo se především o ČSSZ, která podle zákona č. 261/2001 Sb. vyplácela jednorázovou peněžní částku 60 000,- Kč „účastníkům národního boje za osvobození, politickým vězňům a osobám z rasových nebo náboženských důvodů soustředěných do vojenských pracovních táborů“⁵, a to po dobu ne kratší než tři měsíce.⁶ Zákon nabyl účinnosti 26. července 2001 a ČSSZ přijímala žádosti do konce roku 2002. Na prosbu Čecha Růžičky rozeslal romským žadatelům ze své databáze i ČNFB dopis informující o této možnosti žádat u ČSSZ.

Podmínkou pro kladné vyhodnocení žádosti u ČSSZ bylo však osvědčení podle zákona 255/1946 Sb. o příslušných československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození, o které bylo nutné požádat na MO ČR. Před rokem 2001 získala osvědčení jen hrstka českých a moravských Romů, kteří mohli prokázat svoji internaci v letech v Písku nebo v Hodoníně u Kunštátu. V roce 2001 přistoupilo MO ČR na základě analýzy k přehodnocení dosavadní praxe udílení osvědčení a přislíbilo osvědčení vydávat i osobám, které byly z rasových důvodů omezovaly na osobní svobodě. Ovšem důkazní břemeno nesl čistě žadatel, který musel vyplnit celou řadu konkrétních údajů (přesná data počátku a konce např. nuceného skrývání, data narození všech zúčastněných apod.) a doložit např. dvě svědecké výpovědi. Z přibližně 6 600 žádostí o osvědčení, které MO ČR obdrželo v letech 2001 až 2003 především z řad Romů, jich bylo kladně vyhodnoceno cca 100 (Zdařilová, 2007: s. 62), což zrcadlí i počet a úspěšnost žadatelů u ČSSZ, kdy díky neudělení osvědčení byly žádosti o jednorázový finanční příspěvek ČSSZ zamítny.

Okrajový projekt pak v ČR realizovalo sdružení Adra, které díky finanční podpoře od IOM rozdávalo celoplošně Romům, kteří se narodili do roku 1945, balíky s humanitární pomocí. Jeden balík byl potravinový a druhý obsahoval hygienické a kuchyňské potřeby, přičemž jak obsah balíků, tak i jejich kolektivní distribuce byly velice diskutabilní.

Nadace Připomínka, odpovědnost, budoucnost tak byla a pravděpodobně už i zůstane jediným programem, v jehož rámci se většinu počtu Romů v České republice podařilo získat jistou finanční satisfakci za prožitý válečný osud.

⁴ Většina žadatelů nemá ukončené ani základní vzdělání, psaní a čtení nepatří k jejich osvojeným dovednostem, nehledě na jazykovou bariéru některých z nich, kteří si český jazyk začali osvojovali až v pozdějším věku.

⁵ http://www.army.cz/mo/dotacehraby/261_2001%20Sb.txt

⁶ Účastníci národního boje za vznik a osvobození Československa, kteří byli vystaveni některým z předmětných újem po dobu kratší než tři měsíce, byli pak ošetřeni zákonem 357/2005 Sb., podle něhož jim ČSSZ mohla být přiznána částka 30 000,- Kč, nebo si mohli žádat o příspěvek k státnímu důchodu.

Tvrdík se omluvil obětem nacismu

Praha (ok) - Nečekáný obrat nastal včera v postojích ministerstva obrany v kauze odškodnění lidí, kteří se ukrývali před nacisty nebo byli nuceně nasazeni v pracovních táborech na území Slovenského státu či v Maďarsku.

„Všechny případy jsme přehodnotili, a rozhodli jsme se vyjít těmto lidem vstříc. Ty, kteří se skrývali před nacisty nebo vykonávali otročnické práce na území Slovenského státu a v Maďarsku, odškodníme. Rád bych se všem, jimž ministerstvo obrany odškodnění zamítlo, omluvil,“ řekl ministr obrany Jaroslav Tvrdík.

Ministerstvo obrany většině z asi osmdesáti postižených odmítalo až dosud přiznat status československého politického vězně podle zákona z roku 1946, na který jsou vázána odškodnění podle jiných zákonů. Argumentovalo tím, že

zákon tyto lidi přímo nezmiňuje.

Ke změně postoje donutila ministerstvo obrany až expertiza Ústavu státu a práva, kterou vláda nařídila zadat. Z ní mimo jiné vyplývá, že se ministři úředníci chovali při posuzování žádostí o odškodnění vůči těmto obětem nacismu přezíravě. „To bylo způsobeno jiným výkladem zákona, prostě jsme se na to dosud dívali trochu jinak než většina z postižených,“ hájí své podřízené šéf sekce personální a sociální politiky ministerstva obrany Vladimír Tetur.

Lidé, kterým nebyl přiznán status československého politického vězně podle zákona z roku 1946, si nyní mohou podat žádost o přezkoumání svého případu k Vojenskému úřadu pro veterány válek a odboje, který sídlí na náměstí Svobody 471, v Praze 6.

PhDr. Eva Zdařilová

Vystudovala romistiku na UKFF. Tři roky působila jako šéfredaktorka časopisu romistických studií Romano Džaniben. V současné době je ředitelkou občanského sdružení téhož jména. Ve své práci se soustřeďuje zejména na téma odškodňování romských obětí holocaustu, o kterém pojednává i její rigorózní práce. V letech 2008-2012 vedla na žádost univerzity v Bochumi (D) výzkum, v jehož rámci zjišťovala, jaké bylo přijetí německých odškodňovacích programů českými Romy. Momentálně je na mateřské dovolené.

ROMA PRIDE aneb POCHOD ROMSKÉ HRDOSTI

Text & foto:
Saša Uhlová

V krásném slunečném odpoledni v neděli 7. října přicházím na náplavku u Jiráskova mostu, kde má začínat pochod romské hrdosti – Roma Pride. Nejedná se o nahodilou lokální akci, ve stejný den prochází podobné pochody v dalších čtrnácti hlavních městech Evropy.

Zpočátku se zdá, že účast bude mizivá, ale náplavka se postupně zaplňuje, schází se tu kolem dvou set lidí, většinou Romů. Je tu hodně mladých, studentů, ale i děti a starší lidé. Společnost je to přepestrá. Atmosféra je příjemná. Několik řečníků krátce mluví, pak pět dívek tančí, dojde i na rap. Když program skončí, lidé, kteří se zde sešli, si společně ve skupinkách povídají a celá skupina se pomalu připravuje na pochod. Kromě romské vlajky a transparentu, který žádá zbouření prasečáku v Letech u Písku, nesou mladí Romové další transparenty, jako například: „Nejen zpíváme, ale i studujeme.“ A průvod vychází za zvuku romské hymny, která se nese nad davem. Lidé, kteří prů-

vod vidí, reagují většinou velmi překvapivě. Hymnu pak střídají další romské písně, i když výběr není jednoduchý. Mladí lidé chtějí zpívat písně, které ti starší nepovažují za dostatečně tradiční, a tak se hlavní zpěváci s megafonem opět vracejí k romské hymně, neboť se přání starších podřizují.

Průvod prochází podél Vltavy, kolem Národního divadla až k evangelickému kostelu U Salvátora v Salvátorské ulici na Starém Městě, kde probíhá v rámci doprovodného programu panelová diskuze, kde se diskutuje o vzestupu protiromských nálad a o problematice vzdělávání romských dětí. Později večer probíhá i ekumenická bohoslužba sloužená (nejen) romskými duchovními v kostele sv. Martina ve zdi.

V České republice Pochod romské hrdosti Roma Pride organizuje občanské sdružení Konexe, v celé Evropě pak organizace EGAM (Evropské protirasistické hnutí zdola).

Jak jsem se nestal prezidentem cikánského družstva v severních Čechách

Vrāfa Brabenec

Předem se omlouvám, že budu užívat slova „cikán“. Tak jsem byl vychovaný, tak jsem to od dětství slychal, když ještě přes Horní Počernice cikáni kočovali.

Někdy v pětadvaceti jsem se dočetl od docenta Suchého, že označení cikán je odvozené od řeckého termínu „a-thinganoi“, které bylo označením pro příslušníka heretické sekty. Ale o tom by jistě mohla napsat víc Adéla Gálová, která to studovala, a taky mě nedávno k sepsání těchto poznámek vyhecovala.

Budu přeskakovat v čase i v dějích – to už je můj zvyk i při obyčejném vypravování věci skutečných i vymyšlených.

V roce 1976 mě zavřeli kvůli muzice. První spoluvězeň na Ruzni byl nudný kriminálník, který se ještě pokoušel zavádět řeč na politiku. Na to jsem mu neskočil. Tušil jsem, že to může být bouda. Po čtyřech dnech mi bachař nařídil, abych si sbalil věci. Jen trochu jsem zajásal, jestli mě náhodou nepropouští, jen na chvíli, ale odvedli mě o pár cel dál.

Další kumpán ve vazbě byl mladičkový cikán Jirka, tak kolem dvacítky. Byl jsem pro něj dědek. Bylo mi bez měsíce třicet tři.

Krásně vyprávěl, kde se všude toulal a středem těch příběhů bylo, jak se ženil. Rychle jsem pochopil, že v jeho věku se nemohl tolikrát oženit, ale že šlo o krásné a krátké románky, které se staly mezi Košicemi a Chebem. Rozčilovalo ho, jak si stále celé dny čtu. Přiznal se, že by taky rád, ale nenašel se to. Požádal mě, až narazím v knize na něco zajímavého třeba o ženských, o lese, nebo o koních, ať mu to přečtu.

Přiznám se, že rád předcítám, a tak jsem mu tu radost splnil. Poslouchal pozorně, a když se děj pro jeho duši stával zamotaným

a nepochopitelným, chtěl, abych četl znovu a o těch ženských, lese a o koních. Často jsem vybrané pasáže četl i třikrát.

Byl rád, že mám tabáki „kulatýs držátkem“, tzn. BT s filtrem.

Na politiku řeč nezaváděl a tak pochybuju, že ho na mě nasadili. Měsíc s ním na cele utekl rychle a pak jsem zase vyfasoval nudné a protivné kriminálníky, kteří dali za den dohromady tak čtyři věty. Vyprávět neuměli. Byly to jen výkřiky do tmy o pivu, fotbale, guláši a ženských. Jirkovo vyprávěčské nadání neměli. Byli to skutečně dost hlupáci a seděli právem. Za jejich přiblíblé krádeže a přepadáčky by je zavřeli všude na světě.

Po uzavření spisů přišla Pankrác. Na cele s námi byl smutný cikán Milan. Český neuměl, slovensky mizerně. Přečetl jsem si jeho spisy. Měl napadení VBŽ (Veřejná bezpečnost železnic, pozn.VB) nožem. Hrozila mu tak osma natvrdo. Vyptával jsem se na podrobnosti. Do soudu zbýval už jen měsíc. Napadl věběžáka nožem, protože řekl jeho milé, že je kurva. Když gádžo řekne mé milé, že je kurva, musím ji, kurva, bránit, říkal. Naučil jsem ho slovo od slova srdceryvnou obhajobu. Dostal jen dva a půl.

Další přírůstek byl vychrtlý cikán z východu. Přišel na celu a na dotaz, jak se jmenuje, řekl jen: Emil Tomáš. Ukázal levačku. Na dlani měl vykérováno Emil, na hřbetu Tomáš. Začali jsme mu říkat Emilko. Tetování pokračovalo dál po paži, kde bylo jméno ženy a seznam dětí. Seděl za přepadení dvou rybářů někde u Košic. Domnívali se s divokým cikánem Ďurážkem, že v kabele mají rybáři prachy, ale měli tam jen žízaly a těsto, a tak je hodili do rybníka. Ty rybáře.

Emilko měl taky příživu. Říkal, že vydělá

dost hraním na housle a taky v kartách. Ležel večer vedle, a tak mi zpíval východňácké skvosty. Východňácká slova jsem dal nějak do kupy, ale cikánštinu mi musel přeložit.

Pamatuji si jednu milostnou: „teplá perina ako ta Julia, hej, diča, more, diča, hej kiva paradiča.“ Snad to byly papriky a rajčata. (Adéla to opraví: ta to studovala).

Vrátím se nyní v čase zpátky.

V roce 1970 po návratu z Anglie jsem nastoupil do okresního zahradnického podniku v Teplicích. Hrůzné, obudné severní Čechy! Strašná sídliště, obyvatelé přiotrávení smradem. Kancelář jsme měli proti starému hřišti trochu na kopečku, a tak jsme sledovali, kdo do brány k bývalé vile po továrníkovi míří hledat práci. Brzy jsme se naučili rozeznávat podle podoby chůze i gestikulace různé cikánské rody. Pamatuji se na výrazné Husáry a Horváty. Horváti pomlouvali Husáry, že moc žerou a dětem nedají, a něco obdobného říkali zase jiní o nich.

Výrazný solitér – samotář byl starší cikán, který to uměl skvěle s kameny. Vezli jsme ho z Teplic do Březnice. Cestou jsme se, jen tak ze srandy, ptali, jestli ví, kde teď jsme. Vyznal se v krajině dokonale. Ukázal nám polní cestu a řekl nám, že je to zkratka do Dobříše. Jak to víte tak přesně, ptali jsme se. Tady jsem to s otcem ještě v padesátých projel vozem...

Pracoval sám a spolehlivě, nechtěl žádné pomocníky a už vůbec ne cikány. Bydlel pod zámekem ve vstupní věži, opravoval podpurné zdi s láskou a péčí. Navštěvovali jsme ho tak jednou měsíčně. Vůbec nepil.

V roce 1974 jsem dokončoval park v Bílině za zámekem. Jednoho rána se v parku

5

V ROCE 1974 JSEM DOKONČOVAL PARK V BILINĚX
ZA ZÁMKEM. JEDNOHO RÁNA SE V PARKU VYNDŘILA
PARTA CIKÁNŮ A MÍŘILI KE MNĚ - RYCHLE JSEM
ROVNAL V HLAVĚ PŘÍBĚHY MINULÝCH DNŮ V HOSPODĚ
LONDON, KTERÁ V TÉ DOBĚ BYLA TĚMĚŘ VÝHRADNĚ
"ČERNÁ", JAK SE TEHDY ŘÍKALO.
JEDNOU TAM PRÝ ZAŠEL SNAŽIVÝ PŘÍSLUŠNÍK VB
A SKONČIL "S ČŮREM V ZÁDECH. MÁŠ TAM
NECHÁVALI PŘEŽÍVAT. CIKÁNI MI ŘÍKALI PANE VEDOUČÍ
A OBČAS SE POKOUŠELI NABÍZET DČERU. VĚDEL JSEM
DOBŘE, JAK JE PROSPĚŠNÉ PRO UDRŽENÍ DOBRÝCH
VZTAHŮ TO ODMÍTNOU.
TAKŽE PARTIČKA DOŠLA AŽ KE MNĚ. OBLOPILI MĚ
A SPUSTILI. ZALOŽILI JSME CIKÁNSKÉ DRUŽSTVO A
HLEDÁME PREZIDENTA. KLUCI, TO MUSÍTE HODNĚ
PŘEMÝŠLET, TO JE ZODPOVĚDNÉ, ODPOVĚDĚL JSEM.
PŘERUŠILI MĚ - MY JSME SI VYBRALI VÁS, ŘEKLI.
MUSÍTE SE BUDETE MÍT OCHRANKU ZE SILNÝCH
CIKÁNŮ, ABY SE VÁM NIC NEŠTALO - CIKÁNI JSOU
NĚKDY ZLÍ, DODALI.

vynořila parta cikánů a mířili ke mně. Rychle jsem rovnal v hlavě příběhy minulých dnů v hospodě London, která v té době byla téměř výhradně „černá“, jak se tehdy říkalo.

Jednou tam prý zašel snaživý příslušník VB a skončil s „čůrem“ v zádech. Nás tam nechávali přežívat. Cikáni mi říkali pane vedoucí a občas se pokoušeli nabízet dceru. Věděl jsem dobře, jak je prospěšné pro udržení dobrých vztahů to odmítnout.

Takže. Partička došla až ke mně. Obklopili mě a spustili. Založili jsme cikánské družstvo a hledáme prezidenta. Kluci, to musíte hodně přemýšlet, to je zodpovědné, odpověděl jsem. Přerušili mě. My jsme si vybrali vás, řekli. Ale nebojte se, budete mít ochranku ze silných cikánů, aby se vám nic nestalo. Cikáni jsou někdy zlí, dodali.

Musel jsem odmítnout. Měl jsem už rozdělanou práci u Prahy.

V roce 1990, po návratu z Kanady, jsem navštívil Václava Havla na hradě. Popřál jsem mu k prezidentování a hned jsem se pochlubil, jak jsem se málem stal prezidentem cikánského družstva.

VRATISLAV BRABENEC

[* 28. dubna 1943, Praha] je český hudebník a literát.

Hraje na altsaxofon, basklarinet, klarinet a zpívá. Je znám především z klasické sestavy hudební skupiny The Plastic People of the Universe, již byl členem v letech 1972 – 1982 a od roku 1997 dodnes.

Michal Kříž

Jedinečná koncertní událost Requiem za Osvětim v Praze

V pražském Rudolfinu se 4. listopadu představí nedávno objevené hudební dílo s názvem Requiem za Osvětim z pera nizozemského romského umělce Rogera Moreno Rathgeb, zkomponované k uctění památek obětí nacistického režimu. Nastudování tohoto díla filharmonickým orchestrem z Frankfurtu nad Mohanem, jehož členy tvoří 75 romských hudebníků z Německa, Čech, Maďarska a Rumunska a jeho prezentace ve vybraných evropských zemích se mohlo uskutečnit díky spolupráci Mezinárodního romského festivalu v Tilburgu s pěti partnery z dalších zemí. Pražské vystoupení proběhne pod taktovkou romského dirigenta Ricarda M. Sahitiho a v doprovodu

domácího Kühnova smíšeného sboru. Requiem bude rozděleno do tří bloků, ve vzniklých přestávkách se představí známí umělci, básníci či herci se speciálními krátkými, tematicky spřízněnými vystoupeními. Koncert vážné hudby je stěžejní událostí širšího kulturního projektu, který chce připomenout oběti nacismu.

Více info:
www.jewishmuseum.cz

Památka všem obětem holocaustu vytesaná v hudbě.

Requiem

za Osvětim
for Auschwitz

4. listopadu 2012 od 19:30
Rudolfinum

Skladatel Roger Moreno Rathgeb
Romská a Sinti filharmonie
Dirigent Riccardo M Sahiti
Solisté: Pavlína Matiová
Jana Wallingerová
Martin Šrejma
Martin Bárta
Kühnov smíšený sbor

O holocaustu Romů v pražském Židovském muzeu

Výstava "Genocida Romů v době druhé světové války" z dílny Muzea romské kultury v Brně doputuje na konci října také do Prahy, kde bude zdarma přístupná v Židovském muzeu v Maiselově ulici počínaje vernisáží 29.10. od 18:00. Vyprávění výstavy začíná rokem 1933 a tehdejší situací v Německu, zvláštní zřetel pak věnuje Protektorátu Čechy a Morava a pronásledování tehdejší romské popu-

lace, z níž se konce války dožilo pouhých 10 procent. Expozice připomíná i téma zapojení Romů do protinacistického odboje nebo osud majetku Romů poté, co byli odvezeni do koncentračních táborů. Akce v Židovském muzeu je spojena s projektem "Requiem za Osvětim" a koná se ve spolupráci s občanským sdružením Slovo 21.

Více info: www.requiemforauschwitz.eu

Rotahufest posedmé

Oblastní charita v Ústí nad Labem připravila na datum 13. října další, již sedmý ročník festivalu s názvem Rotahufest, který se tradičně koná v ústeckém Domě kultury.

Program začíná už v jednu hodinu po poledni a letos mu dominují romská kapela Kaminiko a speciální host, zpěvák Jan Bendig.

Více info:
www.charitausti.cz

Vyloučené lokality z trochu odlišného pohledu

Výstavu, která chce nahlédnout život romské menšiny z křesťanského úhlu pohledu, se chystá 5. listopadu otevřít v klubu Ámos na ostravském výstavišti Černá louka Diecézní charita ostravsko-opavská pod názvem **"I Romové jsou boží"**. Představí na ní fotografie z romských osad v Bulharsku, Slovinsku, a také z vyloučené lokality v Ostravě-Kunčičkách, které vznikly ve spolupráci s tamní romskou mládeží, a také snímky ze slovenských osad profesionálního fotografa Jiřího Zerzoně. První týden výstavy, která potrvá pouze do 16. listopadu, budou vystaveny také výrobky, které představí

jejich autoři ze Slovenska a z okruhu Romské mládeže střediska Horizont a Vesničky Soužití. Doprovodný program nabídne od 6. do 9. listopadu prolnutí mluveného slova s hudbou, přednášky a svědectví Romů, kteří přijali křesťanskou víru.

Průběh výstavy bude zachycovat připravovaný dokumentární film.

Více info: vs.charita.cz

Slovenský podzim v Muzeu romské kultury

Muzeum romské kultury v Brně se letošní podzim zaměří na historii slovenských Romů.

Aktualitou je pozvánka MRK na vernisáž, na které se 11. října představí výstava **"Romové na Gemeru-Malohontě"**, nabízející "souhrnný pohled na romské dějiny a kulturu ve slovenské gemersko-malohontské oblasti". V této expozici pocházející z Gemersko-malohontského muzea v Rimavské Sobotě se prezentuje rozsáhlá sbírka tvořená texty, obrazy, fotografiemi, historickými předměty, společně například s notovými záznamy písní. Autoři výstavy tak oživují různorodé oblasti tehdejšího života, mezi kterými mají významné postavení specifický výtvarný projev a hudební odkaz oblasti, ze které mimo jiné pochází legendární hudebnice Cinka Panna.

Výstava potrvá do 17.2.2013.

Jedinečná je i fotografická výstava připomínající život v regionu Šariš mezi třicátými a šedesátými lety, nazvaná **"Romové ve fotografiích Jozefa Kolarčíka-Fintického"**. Představuje snímky významného sběratele slovesného umění (v jehož rukopisné pozůstalosti se nachází více než

šest tisíc záznamů lidových písní, z toho tři sta romských a pět set zápisů pořekadel a pohádek) a amatérského fotografa i autora popularizačních studií o kultuře Romů, který shromáždil z hlediska poznání romské kultury jednu z nejucelenějších sbírek z poloviny 20. stol. na Slovensku.

V MRK jsou snímky k vidění od 21. 9. do 20. 1. 2013.

Třetím důvodem proč navštívit brněnské muzeum, je přednáška z cyklu **"Kdo jsou Romové"** etnologa a romisty PhDr. Arne

Manna, CSc., nazvaná "Romové na Slovensku mezi dvěma válkami", která zde proběhne 17. října od 16.00 hodin. Vědecký pracovník Ústavu etnologie Slovenskej akadémie vied zde mimo jiné pojedná o událostech a náladách ve společnosti, na které mohly navázat diskriminační zákony vydané během druhé světové války.

Více info: www.rommuz.cz

REQUIEM ZA OSVĚTIM: Romský filharmonický orchestr uctí památku obětí holocaustu v pražském Rudolfinu

O.s. Slovo 21

Uctít památku obětí holocaustu a zároveň zažít neopakovatelný umělecký zážitek - i takové motto by mohl mít mezinárodní projekt Requiem za Osvětim, který v Česku koordinuje občanské sdružení Slovo 21. Nabídne nejen doprovodné akce jako výstavy věnované genocidě Romů nebo promítání filmů o holocaustu a pronásledování Romů, ale především koncert v nejprestižnější pražské síni. Představí se romský filharmonický orchestr i romský dirigent. Iniciativu stihl ještě podpořit Václav Havel.

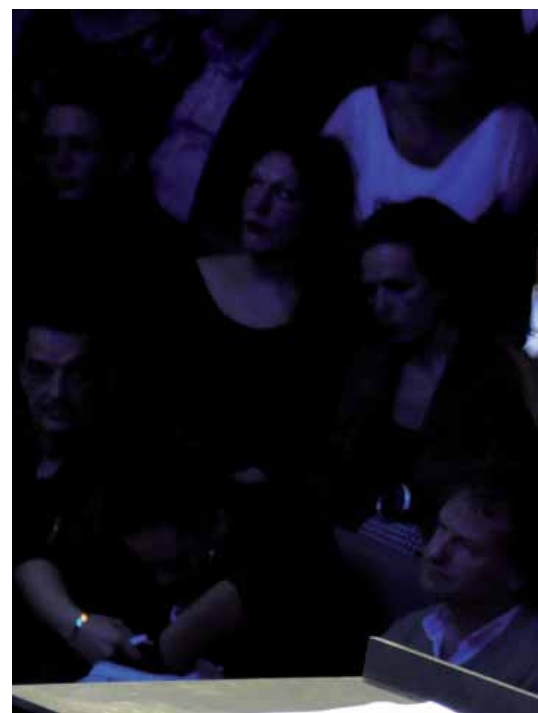
Na romský holocaust se zapomíná

Něco podobného ještě pražské Rudolfinum nezažilo. České publikum uslyší hudební dílo Requiem za Osvětim, které složil nizozemský romský umělec Roger Moreno Rathgeb. Rathgeb začínal jako samouk (jako ostatně mnoho dalších romských hudebníků), s postupem času ale začal používat notaci a tvořit vlastní skladby. Před několika lety se rozhodl napsat Rekviem za oběti osvětimského koncentračního tábora. Mělo jít o hodinovou skladbu pro symfonický orchestr, sbor a sólisty. Na skladbě začal skutečně pracovat. Když ale navštívil Osvětim, emocionální zásah byl příliš intenzivní – autor se jako tvůrce přechodně zablokoval. Koncem roku 2007 požádal Rathgeba Mezinárodní romský festival v Tilburgu, aby svou skladbu dokončil, aby mohlo být Requiem uvedeno v několika evropských metropolích. „Unikátní je už fakt, že skladbu takto klasického ražení a kvalit složil hudebník - samouk. Také romský filharmonický orchestr, který ji přednese, je mimořádný - je to soubor, který hraje evropskou klasickou hudbu s určitým romským aspektem. To je velice originální záměr,“ říká Jitka Jurková, dcera známé české etnomuzikoložky a koordinátorka mezinárodního projektu, který má v Česku pod taktovkou sdružení Slovo 21. To dlouhodobě spolupracuje s Mezinárodním romským festivalem v Tilburgu, jehož hlavním organizátorem je Albert Siebelink, který přesvědčil právě Rogera Moreno Rathgeba k dokončení celé skladby a jejímu uvedení v evropských metropolích. Podle

Jitky Jurkové z organizačního týmu Requiem za Osvětim je většinou asociací se slovem holocaust šoa, tedy genocida Židů. Podstatně méně se prý vzpomíná na tvrdou nacistickou perzekuci Romů, označovanou dnes jako „zapomenutý holocaust“. „I když z milionu evropských Romů přežila druhou světovou válku jen polovina, k oficiálním připomínkovým ceremoniím v Berlíně byla romská komunita poprvé přizvána loni. V Protektorátu Čechy a Morava byla genocida Romů nejdůkladnější: pětadvacíti letého roku se dočkalo jen několik set z původních šesti tisíc příslušníků etnika,“ vysvětluje Jurková. Dodává, že cílem projektu je především zvýšení povědomí o tragédii Romů za druhé světové války, jež je nezbytné pro boj se současnými protiromskými projevy. „Zásadní je pro nás zasažení připomínky romského holocaustu do kontextu současné rasové nesnášenlivosti. Pochopení problémů minulosti je klíčem k vyrovnání se s přítomností a budoucností. I proto doprovází koncert v Rudolfinu celá řada akcí, které se zabývají rasismem a příbuznými tématy,“ doplňuje Jurková.

Je to jen vítr

Jednou z doprovodných akcí projektu bylo například uvedení maďarského snímku Je to jen vítr, který zachycuje jeden den v životě romské rodiny kdesi na okraji malého městečka a reflektuje sérii nedávných vražedných útoků na maďarské Romy. Vraždy z roku 2008 si vyžádaly šest mrtvých včetně dvou malých dětí, a desítky zraněných. Útočníci zapalovali domy a stříleli brokovnicí na rodiny, které

se útekem z hořících budov snažily zachránit život sobě a svým dětem. Dopadení pachatelů trvalo více než rok, soud se vleče dodnes. Na motivy této události natočil maďarský režisér Bence Fliegauf film, který si z letošního Berlinale odnesl druhou hlavní cenu z hlavní soutěže. V rámci projektu Requiem za Osvětim budou na programu také další dva filmy; třiatřicetiminutový dokumentární snímek v produkci Muzea romské kultury v Brně nazvaný Žít! Ceija Stojka vypráví o romské výtvarnici a spisovatelce z Rakouska, jež byla nucena strávit dětství hned v několika koncentračních táborech, v nichž zahynula téměř celá její rodina. Hrůzné období lidských dějin je stěžejním tématem její výtvarné tvorby i knih - v České republice vyšla například před třemi lety její prvotina „Žijeme ve skrytu“. O svých traumatic-

kých zkušenostech z období druhé světové války vypráví i v dokumentárním filmu, který vznikl u příležitosti stejnojmenné výstavy Muzea romské kultury. Ve filmu je použit záznam rozhovoru s malířkou z archivu muzea a fotografie vystavovaných obrazů. „... to jsou těžké vzpomínky“ je název dalšího dokumentárního filmu, který vznikl ve spolupráci Muzea romské kultury a Asociací Film a sociologie. Dokument je kombinací výpovědí pamětníků a čteného komentáře s fotografiemi a archivními dokumenty. Videooprád se snaží především seznámit diváky se základními fakty o nacistické genocidě Romů. Výpovědi pamětníků stručně hodnotí z pohledů lidí, kteří jednotlivé události prožívali. Odborné komentáře mají divákům sloužit především ke získání informací a faktů. Tematicky je videooprád rozdělen do několika celků: od života Romů v českých zemích před válkou, nástupu Hitlera k moci v Německu, počátku pronásledování Romů v Německu a tzv. rasově-hygienického výzkumu, situace v zahraničí, především na Slovensku, až po tzv. cikánský lágr v koncentračním táboře Osvětim II-Birkenau a vzpomínky na další koncentrační tábory, v nichž byli vězněni čeští a moravští Romové.

Muzeum romské kultury v Brně poskytne v rámci projektu také výstavu nazvanou Genocida Romů v době II. světové války, která začíná situací v Německu v roce 1933 a dokumentuje postup vůči „cikánské rase“, který byl později uplatňován také na ostatních, Německem anektovaných územích. Speciální pozornost je zaměřena na Protektorát Čechy a Morava a Slovenský štát, opomenuto není ani téma zapojení Romů do protinacistického odboje nebo osud majetku Romů po jejich odsunu do koncentračních táborů. Pavlína Matiová pravděpodobně první Romkou na prknech Rudolfiny

Filharmonický orchestr z Frankfurtu nad Mohanem, který dílo Requiem za Osvětim nastudoval a v němž vystupuje 75 profesionálních romských umělců z Německa, Čech, Maďarska a Rumunska, se v rámci mezinárodního projektu představil už v Amsterdamu a Tilburgu. Po představení díla v Praze bude orchestr vystupovat také v Budapešti, následovat by mělo i Polsko a Rumunsko. Requiem předvede pod taktovkou významného romského dirigenta Riccarda M. Sahitiho, současného uměleckého ředitele a dirigenta Roma und Sinti Philharmoniker, který vedl například Bělehradský filharmonický orchestr nebo Slezský sbor v Katovicích. Sbor a sólisté jsou vždy vybráni pro provedení z domácích umělců dané země, v Praze se představí Kühnův smíšený sbor. „Jednou ze sólistek bude také mladá romská zpěvačka, studentka Mezinárodní konzervatoře Praha, Pavlína Matiová. Bude tak pravděpodobně první Romkou v Česku, která zazpívá na půdě pražského Rudolfiny,“ říká Karla Čížková z organizačního týmu. Projekt byl pro mladou zpěvačku, rodačku z Roudnice nad Labem, velkou výzvou. „Když mi od lidí z občanského sdružení Slovo 21 přišla

nabídka stát se sólistkou něčeho takového, jako je Requiem za Osvětim, tak jsem samozřejmě neváhala. Zpívat v Rudolfinu něco s tak silným tématem je pro mě jako Romku velká čest a splnění snu,“ netají dojetí Matiová, již československé publikum může znát z jedné televizní talentové show. Requiem měla možnost vidět na premiéře v Amsterdamu.

Podle koordinátorky mezinárodního projektu Jitky Jurkové měla světová premiéra v Nizozemí, která se odehrála letos v květnu, obrovský úspěch. „Kostel Nieuwe Kerk na hlavním amsterdamském náměstí byl vyprodaný a tleskalo se vestoje,“ popisuje Jurková. Stejně pocity sdílí i čtyřiařdvacetiletá Pavlína Matiová, která bude vedle Jany Wallingerové, Martina Šrejmy a Martina Bárty jednou ze sólistek Requiem. „Koncert mě nadchnul. Od hudby až po prostředí, ve kterém se konal. Byla jsem plná dojmů ještě několik týdnů. Se sólisty jsem bohužel neměla možnost mluvit, ale měla jsem tu čest se setkat s autorem Requiem a s dirigentem orchestru. Jsou to silné osobnosti s dobrou duší a těším se, až se s nimi setkám znovu.“ Před sebou má ale ještě hodiny cvičení. Na koncert v Rudolfinu ji téměř rok připravuje Eva Zikmunodová, známá česká operní pěvkyně a pedagožka zpěvu. Ani samotné přípravy na pořádání Requiem v Dvořákově síni pražského Rudolfiny, které má kapacitu více jak 1100 míst, není podle organizátorů ze sdružení Slovo 21 nic triviálního. „Vzhledem k tomu, že celá řada účastníků je zahraniční, organizace je poměrně náročná. Jen hudebníci filharmonického orchestru se sjíždějí z několika zemí, varhaník cestuje z Amsterdamu. Kromě logistiky, propagace a fundraisingu se řešila i celá řada uměleckých otázek, jako například recitace vzpomínek těch, kdo holocaust přežili, během koncertu.

Ale máme štěstí na celou řadu skvělých tuzemských partnerů, kteří nám ochotně poskytují své prostory a materiály. Za všechny zmíním Židovské muzeum v Praze a Muzeum romské kultury v Brně,“ popisuje Jurková. Jak již nastínila, Requiem bude rozděleno do tří bloků. Ve vzniklých přestávkách se představí známá česká herečka Tatjana Medvecká, dvojnásobná držitelka Ceny Thálie loňská a laureátka Českého lva, a David Tišer, romský aktivista, který ztvárnil jednu z hlavních rolí inscenace Nové scény Národního divadla Můj souseď, můj nepřítel.

➤ Vstupenky na koncert jsou k dostání na pokladně Rudolfiny ZDARMA!

Od Spidermana k Legolasovi...

Jarmila Balážová

Chlapci, aspoň tedy v dětském a dospívajícím věku, ale myslím, že prostě obecně, tíhnou k jiným hrdinům než děvčátka. Existují však i univerzální kladní hrdinové, kteří si dokážou získat srdce všech, napříč pohlavími a věkem. Třeba takový Legolas... Kdo by neobdivoval statečného elfa z Temného hvozdu, jednoho z devíti členů Společenstva prstenu, kterého stvořil, vedle dalších fiktivních postav, John Ronald Reuel Tolkien? Zasáhl mě, stejně jako mé neteře a synovce, a přičteme k tomu miliony dalších lidí na celém světě.

Loni mi dalo pořádnou práci sehnat dárky, u kterých jsem si byla jista, že naše děti opravdu potěší, nadchnou a přikovají je na týdny k sobě. My takové hračky měli, vlastně jich bylo mnohem méně, možná o to víc jsme si jich vážili a měli k nim vřelý vztah až do puberty, někdy i déle. A některé ty hračky byli hrdinové, spíše ale ne. Šlo o postavy z knih, tehdejší svět, tedy ten kus světa, ve kterém jsem vyrůstala se svými sourozenci, ještě neuměl tak dokonale propagovat a zpeněžit kdejakou filmovou či televizní, natož literární, postavíčku.

Děvčátko Momo z knihy Michaela Endeho Momo a ukradený čas jsem znala jen podle pár ilustrací a své fantazie. A ta, panečku, byla veliká! Malá holčička žijící sama ve zřícenině starověkého amfiteátru ukryté v piniovém hájku mě fascinovala. Snad pro svůj zevnějšek, poněkud zvláštní, už jen proto, že nešlo moc určit, kolik jí vlastně je let. Nosila dlouhou sukni na paty a velké pánské sako. Měla kudrnaté černé vlasy, snad ta podobnost s mými mi byla sympatická, nevím, spíš ale její odvaha a schopnost naslouchat jiným, díky níž měla spoustu přátel. U těch, které ale považujete za hrdiny, vždycky převládá jejich odvaha. Udělají něco výjimečného, těžkého, ne-

zvládnutelného pro ostatní. Momo se nelekla podivných šedých mužů, kteří se začali objevovat ve městě, a ukázalo se, že lidem vlastně kradou čas, že se kvůli těmto divným mužům všichni mění a šedí zloději potřebují ukradeného času čím dál více. Zdá se, že už nikdo nemůže lidi zachránit a vrátit jim jejich drahocenný odcizený čas – jedině děvčátko Momo! Samozřejmě že to nakonec dokáže a lidstvo zachrání. Stejně jako zmiňovaný elf Legolas, jenž svojí

statečností a jistou neobvyklostí dokonce zastínil udatného Aragorna.

Když jsem četla Momo, bylo mi asi devět, její figurky se nikde neprodávaly, ale hrdiny dnešních dětí, takové ty nejvíc profláknuté, můžete koupit v nejrůznějších podobách. Vlastně jsem byla ráda, když synovec přešel od Spidermanna k Legolasovi. Ten mi totiž přišel ušlechtilější a přece jen se – na rozdíl od zmiňovaného tajemného hrdiny se síti neprodával i v podobě sprchového gelu nebo třeba zubního kartáčku.

Taky jsem byla ráda, že máme za sebou časy velkého obdivu k tureckému policistovi Simirovi z německého kultovního televizního seriálu Kobra 11. V tom jel náš chlapec ve čtyřech letech! Nedokážete si představit, jak! Museli jsme kupovat nová dvd na novinových stáncích hned jak vyšla. Prodavačka si myslela, že to snad kupuje moje maminka pro manžela. Když jí řekla, že to má pro vnuka, paní jen významně kývla hlavou. Já musela zase pro změnu absolvovat během každé své návštěvy v Brně skoky přes křesla, jako by to byla kapota auta, zmlknout pokaždé, jen zazněly úvodní tóny seriálu a pak hbitě vyskočit a pozdravit se se synovcem zařatou pěstí jako nerozluční partáci!

S Legolasem přišla úleva a hlavně konečně hrdina, kterému jsem rozuměla! A tak jsem obětavě sháněla dárek, který by udělal radost šestiletému chlapci a současně podpořil tu část jeho fantazie a povahy, která má ocenit právě Legolasovy vlastnosti – chrabrost, obětavost, skromnost. Když jsem viděla ten luk, hned jsem věděla, že mám vyhráno. Takový přece měl ten elf, a to jistě zabodují u vánočního stromčku. Vedle toho byly hrdinky mých neteří klidné, inteligentní, krásné holčičky a dívky. Pravda, každá z nich uměla čarovat, minimálně, ale co je to proti skokům z křesla, to rádi obětujete a koupíte prostě čarovnou hůlku nebo sprej na vlasy a podporovat dívky ve fantazii kouzlení je přece normální už několik generací!

GELBERT ŠNID	7.11.1942 - 22.12.1942	LENTINA VR
N ŠNID	10.5.1936 - 5.11.1942	ANTONIN VR
TONIN ŠULC	26.5.1941 - 25.8.1942	VERA WALT
JOISIE ŠUBERTOVA	8.4.1939 - 11.12.1942	LADISLAV W
GÁLIE ŠVENLOVÁ	8.9.1938 - 3.1.1943	MARIE WINT
DARICH SEVČIK	28.9.1936 - 27.10.1942	ČENĚK WINT
FRANTIŠKA VRBOVÁ	1.11.1941 - 21.8.1942	SIDONIUS W
ELA VRBOVÁ	18.6.1942 - 22.8.1942	FRANTIŠKA
OSLAV VRBA	30.4.1941 - 7.11.1942	MARCELA VR
FRANTIŠKA VRBOVÁ	2.2.1939 - 25.11.1942	MARIE RŮŽIČ
ONIE VRBOVÁ	28.5.1935 - 2.12.1942	BERTA RŮŽIČ
POLD VRBA	4.5.1940 - 6.12.1942	
NISLAVA VRBOVÁ	19.11.1942 - 31.12.1942	

1941 - 12.1.1949	LADISLAV
19.5.1931 - 11.1.1943	MARIE
1.3.1938 - 10.1.1945	JOSEF
16.1.1935 - 10.1.1943	FRANTIŠKA
17.9.1942 - 14.1.1943	ANTONIN
18.8.1941 - 9.9.1942	ZDENĚK
8.9.1942 - 17.9.1942	STANISLAV
1942 - 20.8.1942	LUCIE
26.8.1942	FRANTIŠKA
7.11.1942	ZDENĚK
1942	JOSEFA
	LUDVIK
	ANTONIN

...V ŘÍJNU SE V ČESKÉ REPUBLICE USKUTEČNILY
KRAJSKÉ A SENÁTNÍ VOLBY...

...A KAMPAŇ NĚKTERÝCH KANDIDÁTŮ
• ZNOVU NÁPADNĚ PŘIPOMÍNALY LOV NA KOŘIST...

PROTO SE MĚL BENGORO OPĚT NA POZORU!

ALE ZA TÍMCO
V PŘEDCHOZÍCH
LETECH STÁDO
OCHOTNĚ
NASLOUCHALO
SLUBÁM
A LŽÍM...

...LETOŠNÍ AGITACE
KAMPAŇ A NAKONEC
I VOLEBNÍ MÍSTNOSTI...

...ZEL
PRÁZDNOTOU!

A JAK UŽ TO TAK NĚKDY BÝVÁ,
KDYŽ NEMAJÍ DOSTATEK KOŘISTI,
POPEROU SE ZVÍŘATA MEZI SEBOU...

